No. २३३३ — २३३४

Title क. तन्त्रसार:
ख. देहस्थ देवता चक्र स्तोत्रं

Author श्री अभिनव गुप्त: राजानक:

Extent ४३ Age

Subject भक्ति शास्त्रं

क तंत्रसारः ४२

ख देहस्थदेवताचक्रस्तोत्रम् २

२३३३

२३३४

83 ७५

2333-34
43

F. completed

शैव
तंत्रसार
पत्रे ४२
श्लो १४००

तं. १

ॐ नमः शिवाय ॐ विमलकलाश्रयाभिनवसृष्टिमहा
जननी भरिततनुश्च पंचमुखगुप्तरुचिर्जनकः त
दुभययामलस्फुरितभावविसर्गमयं हृदयमनु
त्तरामृतकुलं मम संस्फुरतात् विततस्तन्त्रालोको
विगाहितुं नैव शक्यते सर्वैः ऋजुवचनविरचि
तमिदं तु तन्त्रसारं ततः शृणुत श्रीशंभुनाथभास्क
रचरणनिपातप्रभापगतसंकोचं अभिनव
गुप्तहृदम्बुजमेतद्विचिनुत महेशपूजनहेतोः इ
ह ज्ञानं मोक्षकारणं बन्धनिमित्तस्याज्ञानस्य वि
रोधकत्वात् द्विविधं चाज्ञानं बुद्धिगतं पौरुषं च तत्र
बुद्धिगतमनिश्चयस्वभावं विपरीतनिश्चयात्मकं
च पौरुषं तु विकल्पस्वभावं संकुचितप्रथात्मकं
तदेव च मूलकारणं संसारस्येति वक्ष्यामो मलनि
र्णये तत्र पौरुषमज्ञानं दीक्षादिना निवर्तेतापि
किं तु दीक्षापि बुद्धिगतेऽनध्यवसायात्मके सति बो
द्धज्ञानेन संभवति हेयोपादेयनिश्चयपू
र्वकत्वात् तच्छुद्धिशिवयोजनारूपाया दीक्षायाः इति
तत्राध्यवसायात्मकं बुद्धिनिष्ठमेव ज्ञानं प्रधानं
तदेव चाभ्यस्यमानं पौरुषमप्यज्ञानं निहन्ति वि
कल्पसंविदभ्यासस्याविकल्पान्ततापर्यवसानं
त् अविकल्पा च संविन्निर्मलप्रकाशरूपो ह्यात्मा
शिवस्वभाव इति सर्वथा समस्तवस्तुनिष्ठं सम्पूर्ण ३-२१

द्वयात्मकंज्ञानमनुपादेयं तच्चशास्त्रंसर्वकं शाक्तं
चपरमेश्वरभाषितमेवप्रमाणं अपरशास्त्रोक्तं
मप्यनोतच्चैवविरोधेनाभ्युपगमात् तदर्शितविरु
युक्तिसिद्धिनिरूपणाच्च तेनापरागमोक्तंज्ञानंता
वतएवबन्धाद्विमोचकं नसर्वस्मात् सर्वस्मात्तवि
मोचकंपरमेश्वरशास्त्रं पांचस्रोतोदशाष्टादशाव
सष्टभेदभिन्नं ततोपिसर्वस्मात्सारंषडर्धशास्त्राणि
तेभ्योपिमालिनीविजयम् तदंतर्गतस्यार्थस्यसंकल
स्यशास्त्रेनिरूपयितं नचानिरूपितवस्तुतत्वस्यानु
ष्ठेयत्वंमोचकत्वंवा शुद्धस्यज्ञानस्यैवतथासिद्धिरूप
त्वादिति सम्यक्ज्ञानमूलत्वात्सर्वपुरुषार्थतत्सिद्ध
येऽदमारभ्यते अज्ञानंकिलबन्धहेतुरुदितश्शास्त्रे
मलंतत्स्मृतंपूर्णज्ञानकलोदयेतदखिलंनिर्मूलतां
गच्छति ध्वस्ताशेषमलात्मसंविदुदयेमोक्षश्चतेना
मुनाशास्त्रेणप्रकटीकरोमिनिखिलंयज्ज्ञेयतत्वं
भवेदित्युपोद्घातः ॥ तत्रेहस्वभावएवपरमोपादे
यःसचसर्वभावानांप्रकाशरूपएव अप्रकाशस्य
स्वभावतानुपपत्तेःसचनानेकः प्रकाशस्यतदितर
स्वभावानुप्रवेशायोगे स्वभावेभेदाभावात् देशका
लावपितस्यनभेदकौ तयोरपितत्प्रकाशस्वभाव
त्वात् इत्येकएवप्रकाशः सएवचसंवित् अर्थप्रका
शरूपाहिसंविदितिसर्वेषामत्राविवादएव सचप्र

तं २ काशोनपरतंत्रःप्रकाश्यत्वेनबहिःपारतंत्र्ये प्रकाशत्वं
चप्रकाशानांनरूपितिनैवनचप्रकाशांतरंकिंचिद॥
स्तीतिस्वतंत्रएकःप्रकाशःस्वातंत्र्यादेवदेशकाला
कारावच्छेदविरहाद्यापकोनित्यःसर्वाकारनिराका
रस्वभावः तस्यचस्वातंत्र्यमानन्दशक्तिः तच्चमत्का
रइच्छाशक्तिः प्रकाशरूपताचिच्छक्तिः आमर्शात्म
कताज्ञानशक्तिः सर्वाकारयोगित्वंक्रियाशक्तिःइत्ये
वंमुख्याभिःशक्तिभिर्युक्तोपि वस्तुतइच्छाज्ञानक्रिया
शक्तियुक्तोनवच्छिन्नःप्रकाशोनिजानन्दविश्रान्तः
शिवरूपः सएवचस्वातंत्र्याद्यात्मानंसंकुचितमवभा
सयन्नणुरित्युच्यते उत्तरपिचस्वात्मानंस्वतंत्रतया
प्रकाशयति येनानवच्छिन्नप्रकाशशिवरूपतयैवप्र
काशते तत्रापिस्वातंत्र्यवशादनुपायमेवस्वात्मानंप्र
काशयति सोपायंवा सोपायत्वेपिइच्छावाज्ञानंवाक्रि
यांवानुपायइति त्रैविध्यंशांभवशाक्ताणवभेदेनस
मावेशस्यतत्रचत्रैविध्यमप्येतदेकंक्रमेणयाणायादिश्य
ते आत्माप्रकाशवपुरेवशिवःस्वतंत्रःस्वातंत्र्यमनर्मेव
भेसनिजंस्वरूपं संछादयन्ननरपिप्रथयेतदुर्गं
तस्याक्रमात्क्रमवशाद्यावाविभेदात पडूपदास
क्ष आत्मानानमस्वच्छन्दरुद्रक्रशनि प्रकृतंपुरपश्च
इतिप्रदर्शकमवसपद्देशेपरमर्षिणाशिवरस ३
निश्रीमदभिनवगुप्तविरचितेतंत्रसारेविज्ञानभेद

प्रकाशनंनामप्रथममाह्निकं ॥ अथानुपायमे
वतावद्व्याख्यास्यामः यः खलूत्कृष्टशक्तिपातपवि
त्रः स्वयमेवार्थं विवेचयति सकृदेव गुरुवचन
मवधार्य तदाऽनुपायविरहितो नित्योदितो
ऽस्य समावेशः अत्र च तर्क एव योगाङ्गमिति कथं
विवेचयतीति चेत् उच्यते योऽयं परमेश्वरः प्रकाश
रूपः स आत्मा तत्र किमुपायेन क्रियते न स्वरूपलाभो
नित्यत्वात् न ज्ञप्तिः स्वयंप्रकाशमानत्वात् नावरण
विगमः आवरणस्य कस्यचिदप्यसंभवात् न तद
नुप्रवेशः अनुप्रवेष्टुर्व्यतिरिक्तस्याभावात् कश्चा
ऽयमुपायः तस्यापि व्यतिरिक्तस्यानुपपत्तेः तस्मात्स
मस्तमिदमेकं चिन्मात्रतत्त्वं कालेनाकलितं देशेना
परिच्छिन्नमुपाधिभिरम्लानमाकृतिभिरनियन्त्रि
तं शब्दैरसन्दिष्टं प्रमाणैरप्रपञ्चितं कालादेः प्रमा
णापर्यन्तस्य स्वरूपलाभनिमित्तं स्वतन्त्रमानन्द
घनं च तत्त्वमहमेवाहं तेनैव तन्मय्यपि विश्वं प्रतिबिम्
तमेवं दृढं विविञ्चानस्य शश्वदेव पारमेश्वरः स
मावेशो निरुपायक एव तस्य च न मन्त्रपूजाध्यान
चर्यादिनियन्त्रणा काचित् उपायजालेन शिवं प्र
काशयेद्घटेन किं भाति सहस्रदीधितिः विवेचय
न्नित्थमुदारदर्शनः स्वयंप्रकाशं शिवमाविशेत्क्ष
णात् जडाजडस्फुरणस्फुरत्समग्रलक्ष्यपरमेश

तं
३
3

रूभासः प्रमलः शान्तेनरमोऽखिवपरमर्षिणा २
प्रज्ञानप्रकजपरमर्षिणा इतिश्रीमदभिनवगुप्त
विरचितेतंत्रसारेद्वितीयमाह्निकं अथशांभवो
पायः यदेतत्प्रकाशरूपंशिवतत्त्वमुक्तंतत्राखंड
मंडलेयदाप्रवेष्टुंनशक्नोतितदास्वातंत्र्यशक्तिमे
वाधिकांपश्यन्निर्विकल्पमेवभैरवसमावेशमनु
भवति अयंचास्योपदेशः सर्वमिदंभावजातंबोध
गगनेप्रतिबिंबमात्रंप्रतिबिंबलक्षणोपपन्नत्वात्
इदंहिप्रतिबिंबस्यलक्षणंयद्भेदेनभासितुमश
क्तमन्यव्यामिश्रत्वेनैवभातितत्प्रतिबिंबम् मुख
रूपमिवदर्पणे रसइवदंतोदके गन्धइवघ्राणे मि
थुनस्पर्शइवानंदेन्द्रिये शूलकुंतादिस्पर्शोवांतः
स्पर्शनेन्द्रिये प्रतिश्रुत्केवव्योम्निनहिमधुरसोमुख्य
स्तत्कार्यव्याधिशमनाद्यहेतुः नापिगन्धस्पर्शौमुख्यौ
गुणिनस्तथाभावेनयोरस्योगाकार्यपरस्परानारं
भाश्च नचतैर्नस्तः चेष्टाहूननविसर्गादिकार्यद
र्शनात् शब्दोपिनमुख्यः कोपिवक्तीति आगाच्छर्य
स्वप्रतिश्रुत्कायाःश्रवणात् एवंयथैवतत्प्रतिबिं
तेभाति तथैवविश्वंपरमेश्वरप्रकाशे ननुचबिंब
किंस्यात् माभूत्किंचित् ननुकिमकारणकंतत्
हंततर्हिहेतुरेवकः तत्किंबिंबवाचोयुक्त्याहेतत्स्व
परमेश्वरशक्तिरेवस्वातंत्र्यापरपर्यायाभविष्यति

विश्वमिति विश्वधारित्वाच्च विश्वात्मकत्वे भगवतः
से विमर्शे हि विश्वं चेतनस्य व्यक्तिस्थानमिति तदे
वं हि विश्वमचेतनीयमिति प्रतिविम्बधारित्वमस्य
तच्चैतावद्धि विश्वात्मकत्वं परमेश्वरस्य स्वरूपं नाना
स्पृष्टं भवति चित्स्वभावस्य स्वरूपानामर्शनानुप
पत्तेः स्वरूपानामर्शने हि वस्तुतो जडत्वमेव स्यात् आ
मर्शश्चायं न सांकेतिकः अपि तु चित्स्वभावतामात्र
नान्तरीयकः परनादगर्भरूपः स च यावान्विश्व
व्यापकः परमेश्वरस्य शक्तिकलापस्तावन्तमा
स्पृशति तत्र मुख्यास्तावत् तिस्रः परमेश्वरस्य शक्तयः
अनुत्तरेच्छोन्मेषरूपास्तदेव परामर्शत्रयं अ इ उ
इति यत्स्मादेव चितयाः सर्वाः शक्तिप्रपंचाः चम
ते अनुत्तरपदे हि विश्रान्तिरानन्दः इच्छायामेव वि
श्रान्तिरीशनम् उन्मेषपदे हि विश्रान्तिरूर्मिः यः कि
याशक्तेः प्रारंभः तदेव परामर्शत्रयं आ ई ऊ इति
अत्र च आद्यं परामर्शत्रयं विश्रान्तिस्वभावाह्लादा
प्राधान्यात् सोमात्मकं इत्युत्तराणां कर्मांशस्यानुप्र
वेशो नास्ति यदा तु इच्छायामीशने च कर्मानुप्रवि
शति यत्तदिष्यमाणमीष्यमाणमिति चोच्यते तदा
स्पन्दो भवेत् प्रकाशमात्रेण रश्मितः विश्रान्त्यालक्ष
तिः रत्नयोः प्रकाशत्वं मत्स्वभावत्वात् इष्यमाणं च
न वासवत्स्फुटं स्फुटरूपत्वेन तदेव निर्माणस्योन्मुख

(3)

ते ५

ईशानेवाघ्रातेः स्फुटत्वादेवक्रान्तिमात्रे रलयोर्नव्यं
जनवत्स्थितिः तदेतद्भवतष्टयम्भयवद्याघार्य
रितामृतसकं ऋॠ ऌॡ इति अनुत्तरानन्दयो
रिच्छादिशुयद्यामसरस्तसवर्णात्द्वयं एऐ इति तथा
पिधुनरनुत्तरानन्दसंघयादनिद्वयम् ओऔ इति
सेयं क्रियाशक्तिः तदेवं वर्णचतुष्टयं ओऔ एऐ इ
ति ततः पुनः क्रियाशक्तौ सर्वकार्यमन्तेयावद्
नभवेद्यति तावदेव पूर्वसंवेदनसारतया प्रकाशम
त्रत्वेन विन्दुतया स्तु भूमिति ततस्तेवानन्तरस्या वि
सर्गो जायते अः इति एवं षोडशकं परामर्शानां वी
जरूपमुच्यते तङ्क्रं व्यंजनात्मकं योनिरूपम् तंश
त्रमगाक्षवर्गः शुद्धायाः इच्छायाश्चवर्गः सकर्मिका
याः इच्छायाः टवर्गस्तवर्गश्च उन्मेषान्तवर्गः शक्ति
पंचकयोगात्संचकत्वे इच्छायाएववशिविधायायर
लाः उन्मेषाद्वकारः इच्छायाएवविविधायाः शषसा
विसर्गाद्धकारः योनिसंयोगजः क्षकारः इत्येवमेष
भगवाननुत्तरएवकुलेश्वररूपः तस्य शायकैवकौ
लिकी विसर्गशक्तिः यथा आनन्दरूपतात्मप्रति
इयतावहिः सृष्टिपर्यन्ते नुपसृतः ककारादिपरा
मर्शाएवबहिस्तत्त्वरूपतांयाताः सैवैषविसर्गशक्ति
यात्राणावस्थितविश्रान्तिरूपः शाक्तस्थितस्सम्बोध
नशगाः शांभवस्थितपलयस्वरूपः इत्येवं विसर्गो

एवविसृजनेन भगवतः शक्तिरित्येवमियतो यदा
निर्विभागतयैव परामर्शस्तदा एक एव भगवा
न्बीजयोनितया भागशः परामर्शे शक्तिसंवलि
स्व पृथगष्टकपरामर्शात्मकेश्वरसाहित्येन नव
वर्गाः एकैकपरामर्शयाथात्म्ये पञ्चाशदात्मकता।
तथापि संभवद्भागभेदपरामर्शनेयकाशीतिरूपा।
त्वे वस्तुतस्तु षडेव परामर्शाः प्रसरणप्रतिसंचरणा
योगेन द्वादश भवंतः परमेश्वरस्य विश्वशक्तिपूर्णे
त्वेषुसंति तायवैताः परामर्शरूपत्वाच्छक्त्यो भगव
त्याः श्रीकालिका इति निरूढाः एते च शक्तिरूपा एव
शुद्धाः परामर्शाः शुद्धविद्यायां परापररूपत्वेन मायो
न्मेषमात्रसंकोचाद्विद्याविद्येश्वरमंत्ररूपतां भजंते
मायायां पुनः स्फुटीभूतभेदविभागा मायीयवर्ण
तां भजंते ये पश्यंतीमध्यमावैखरीषु व्यवहारिक
त्वमासाद्य बहीरूपतत्त्वस्वभावतायतिपर्यंताः ते च
मायीया अपि शरीरकल्पत्वेन यदाहृष्यंते यदा च
तेषामनुकूलनयैरेतैर्जीवितस्थानीयैः शुद्धैः परामर्शैः
प्रत्युज्जीवनं क्रियते तदा ते सवीर्या भवंति ते च ता
दृशा भोगमोक्षप्रदाः इत्येवं सकलपरामर्शवि
श्रांतिमात्ररूपं प्रतिबिंबितसमस्ततत्त्वभूतभुव
नभेदमात्मानं पश्यतो निर्विकल्पतया शांभवे
न समावेशेन जीवन्मुक्तता अत्रापि पूर्ववन्मंत्रा
दियं त्र्यागमोक्ता विधिरिति यंत्र विभाति सकलं जगदा।

तं ५
5

त्मनीत्यहृदिविश्वरचनामक्रांतराले बोधःपरं।
निजविमर्शरसानुवृत्त्याविश्वंपरामृशतिनोमक्र
रस्तथात संवेशणानिर्मलदर्पणास्मिसग्रलस्फु
रतिनिग्रसारे श्रीमगिरसणारसरहस्यविमंथार्थग्रं
सरभाररयग्रस्तणगर्विमलमिगंनिग्रग्रथ्यागंस
मेश्वरहृमग्रो जोनोग्रयसोपरभररवोग्रपरनिर्ध
रलहरः॥ इतिश्रीतंत्रसारेपरोपायप्रकाशनंनामद्वि
तीयमाह्निकं अथशाक्तोपायः तत्रयदाविकल्पंक्र
मेणसंस्कुरुते समनंतरोक्तस्वरूपप्रवेशायतदाभा
वनाक्रमस्यसत्तर्कसदागमसद्गुरूपदेशपूर्वकस्य
स्योपयोगः तथाहिविकल्पबलादेवजंतवोबद्धमा
त्मानमभिमन्यंते सोभिमानः संसारप्रतिबंधहेतुः
अतः प्रतिद्वंद्विरूपोविकल्पउदितसंसारहेतुंवि
कल्पंदलयति इत्यभ्युदयहेतुः सचैवंरूपः समस्ते
भ्यः परिच्छिन्नस्वभावेभ्यः शिवांतेभ्यस्तत्त्वेभ्योयदु
त्तीर्णमपरिच्छिन्नसंविन्मात्ररूपंतदेवपरमार्थः
तदस्त्वग्रवस्याभ्यानंतदिश्वमोजः तेनपारमार्थि
विश्वं तदेवचाहमतोविश्वतीर्णोविश्वात्माचाहमि
ति सचायंमायात्मानोनात्मयतेसत्तर्कादीनाम
भावात् वैष्णवाद्यादितावन्मात्रपदागमैरागात
त्त्वेननियमिताइतितेनार्धदर्शनेपितदुन्मुखतोभ
जंते ततः सत्तर्कसदागमसद्गुरूपदेशहिविरणप
व यथाकंपारमेश्वरे वैष्णवाद्यासमस्तास्तविद्या

रागेणरंजिताःनविशंतिपरंतत्वंसर्वसंज्ञानवर्जि-
ताइति तस्मात्संभवद्दृढशक्तिपाताविद्धापवस-
द्रागमादिक्रमेणविकल्पंसंस्कृत्यपरंस्वरूपंप्रवि-
शतीति नत्वेवंपरंतत्वंविकल्परूपंस्यात् मैवं विक-
ल्पस्यहेतोपिवासनाभंगमात्रेवचरितार्थत्वात् परंतत्वं
तुसर्वत्रसर्वरूपतयास्वप्रकाशमेवेति नतत्रवि-
कल्पःकस्यैचिदुपक्रियायैवल्लिङ्गनायैवा तत्रातिदृढ-
शक्तिपाताविद्धस्यस्वयमेवसांसिद्धिकतयासत्तर्क
उदेति योसौदेवीभिर्दीक्षितइत्युच्यते अन्यस्यागम-
क्रमेणेत्यादिसविस्तरंशक्तिपातप्रकाशनेवक्ष्यामः
किंतुगुरोरागमनिरूपणेव्यापारः आगमस्यचनिः
शंकसजातीयतत्वानिवन्धप्रसवानिवन्धनसमुचि-
तविकल्पोदयेव्यापारः तथाविधविकल्पप्रवन्धप
वसत्तर्केरूढकः सएवभावनाभण्यते अस्फुटत्वा
द्भूतमप्यर्थमभूतमिवस्फुटत्वापादनेनभाव्यते
ययेति नचात्रसत्तर्कःशुद्धविद्याप्रकाशरूपइति
अन्ययोगांगसाक्षादुपायः तपःप्रभृतेर्नियमव-
र्गस्याहिंसादेश्चयमप्रकारस्यपूरकादेःप्राणाया-
मवर्गस्यवेद्यमात्रनिष्ठत्वेनकथंसंविदिव्यापारः
प्रत्याहारोपिकरणभूमिमेवसातिशयांकुर्यात्
ध्यानधारणासमाधयोपियोगोत्तरमभ्यासक्रमेण
निर्वर्त्यमानाध्येयवस्तुतादात्म्यंध्यानंवितरेयुः प्र
भ्यासश्चपरंतत्वेशिवात्मनिस्वस्वभावेनभवत्येव
संविदृढस्यप्राणादिदेहनिष्ठीकरणरूपोऽभ्या

तं०
९
6

सः भारोहरनगास्यार्थबोधनेनाभ्यासवत् संविद्रू
पेत्वनकिंचिदायातत्येनापसरणीयमिति कथम
भ्यासः किंतर्कैरणायीतिचेत् उक्तमत्र हेतावपिवास
प्रकारएवायंनत्वन्यत्किंचिदितिलौकिकेपिवाभ्यं
सेविदात्मनेनसर्वरूपस्यतस्यतस्यदेहादेरभिमत
रूपताप्रकटीकरणंतदितररूपस्याभावनेवैवमे
रूपवाभ्यासार्थः परतेविवनकिंचिदपास्यमित्र
कं हेतावपिवासोपिनामनकस्मतएषयवस्तुभूतः
श्रपितत्स्वरूपाख्यातिमात्रंतत् प्रत्तो हेतावपासनेनवि
कल्पेनकिंयतरत्क्रेरयंपरमार्थः स्वरूपंप्रकाश
मानमाख्यातिरूपत्वेसयंस्थानंप्राङ्हीनंक्रमेण
प्रेणविकासोन्मुखमथविकसद्यविकसितमि
त्यनेनक्रमेणप्रकाशतेतथाप्रकाशनमपिपर
मेश्वरस्वरूपमेव तस्मात्सर्वयोगाङ्गानिसाक्षादुपा
यः तर्कस्तत्रशुद्धविद्यापि सतर्कएवसाक्षात्तेषा
यः सएवचशुद्धविद्यासचबहुप्रकारस्तथासंस्कृ
तोभवति तथाथा यागोहोमस्त्रपात्रतेयागाइति
तत्रसर्वभावानांपरमेश्वरएवस्थितिर्नान्यत्रेति
नित्रमस्तीतिविकल्परूपसिद्धये परमेश्वरएव
सर्वभावार्पणयागः सत्वरूपतयाधेसंविदत्रप्रवे
शंसत्वयमेवभजतेतेषांस्पर्शकंपरमेश्वरेर्पणा
भिन्नभिप्रायेणसंप्रधानांक्रमस्मर्पणगत्याही
नांवन्हिरूपेयागाङ्कः सर्वेभावाः परमेश्वरतेजो
मयाइतिरूढविकल्पाभ्यासेपरमेशसंविदनले

तेजसि समस्तभावात्स्फुरत्तात्मकताभिमते तत्तेजो
मात्रावशेषत्वसहं समस्तभावविलापनेहोमः
तस्य भयात्मकपरामर्शोदयार्थैवाप्यभ्यंतरादि
प्रमेयरूपभिन्नभावानेषत्तयैवएवंविधंतत्त्वं
तत्वेस्वस्वभावभूतमित्यंतः परामर्शात्मजपः सर्व
यसर्वदानिरूपायपरमेश्वराभिमानताभायप
रमेश्वरसमताभिमानेन देहस्यापिचटदेरणव।
लोकनेव्रतं यथोक्तं श्रीनन्दिशिखायाम् सर्वेसा
म्यपरंव्रतमितिरर्थविविवेः शुद्धविद्याशरूपेर्विक
ल्पैर्यदूनपेतितविकल्पस्वाभाविकेपरमार्थेत
त्वेपकाशते तत्सेवसदातनतस्याविषप्रकाशमा
वेनाचूढ्येतत्वस्वरूपात्रसन्धानात्माविकल्पविशे
षयोगः तत्रपरमेश्वरः पूर्णसंवित्स्वभावः पूर्णते
वास्यशक्तिः कुलंसामर्थ्यं ऊर्मिहृदयंसारंस्पन्दो
विभूतिस्त्रीशिकाकालीकर्षणीचंडीवाणीभोगो
हंनिसारस्यादिभिरागमभाषाभिस्तत्तद्रूपत्व
नोभिरभिधीयतेतेन तेन रूपेणव्यापिनाहृत्याक्ता
मिति साचसमग्रशक्तितादर्शीनेन पूर्णतासंवित्त
काशते शक्तपञ्चाशस्यासेखेयाः किंबहुनायद्विं
ना स्वस्वशास्त्रयः ना।कणमुपदेष्टुंशास्त्राश्शतिनिस्
भेतावद्धिंसंसमाप्यते यथेदंशिवादिपरम्पंतम
विकल्पंसंविन्मात्ररूपतयाविभातिचपश्यतिचभा
सयतिचपरमेश्वरस्यास्यश्रीपराशक्तिः यथादर्प

ते ८
7

णाहस्फुरणादिव भेदाभेदाभ्यां सास्य श्रीपरापराशक्तिः य
यावत्सर्वविविक्तभेदेनैव सास्य श्रीमदपराशक्तिः
एतत्त्रिविधया यया परणमात्मैव कोऽङ्गीकारेणान्त
सन्धानात्मना च सन्ते सास्य भगवती श्रीपरैव श्रीम
दान्संज्ञावकालकर्षिण्यादिशास्त्रान्तरनिरूढा ता
एताश्च ततः शक्तयः स्वातन्त्र्यानन्त्यकेवलैवं वर्ति
ते सृष्टिस्थितिसंहारैश्चेति द्वादश भवन्ति तथाहि
संविन्सृष्टं संततैरेव भावं कलयति १ ततो बहिरपि
स्फुटतया कलयति २ तत्रैव रक्तिमयतां गृहीत्वा
ततस्तमेव भावमन्तरूपसंजिहीर्षया कलयति ३
ततश्च तदुपसंहारविघ्नभूतां शंकां निर्मिणोति
वयमेतच ४ ग्रस्तशंकं भावमागमात्मस्वरूपसं
हारेण कलयति ५ तत उपसंहृतं सम मेदं रूपमि
त्यपि स्वभावमेव कलयति ६ तत उपसंहृतस्वभा
वकतनेकस्य विज्ञानस्य वासनात्मनावस्थितिक
स्वचितं संवित्मात्रावशेषतां कलयति ७ ततः स्व
रूपकलनानान्तरीयकत्वेनैव करणचक्रं कलय
ति ८ ततः करणेश्वरमपि कलयति ९ ततः क
ल्पितमायीयप्रमातृरूपमपि कलयति १० संको
चमागोन्मुखविकासग्रहणरसिकमपि प्रमातारं
कलयति ११ ततो विकसितमपि रूपं कलयति १२
इत्येता द्वादश भगवत्याः संविदः प्रमातृनेकं बाह्य
दिश्यपद्मगपत्रक्रमेणाहिशास्त्रिशरमादिस्थिता

पुदयभागिनश्चक्रवदावर्तमानावद्दिशपिमासक
लाराबादिकमेणानतोवाचटपटादिकमेणापि
भासमानाश्चकेश्वरस्मलातेप्रेत्संमः श्रीकाली
माहवाथाः कलनेचगतिः तेषोज्ञानेगणानेभोगी
करणांशाहंस्मात्मलयीकरणेच यदाहः श्रीभूति
राजगुरवः तेषांज्ञानाश्चकालीकलनवशानया
येतिपथवार्थस्तवनत्र महिरविनेविवरणेषक
रणास्तोशादेविनत्यवीदयः नातिरहस्यमेकत्रस्था
घ्येनवसर्वथायोगेष्वमितिहृस्मद्गुरवः तदेवंयद्व
केयागहोमादितदेवविधेमदेश्वरेयवमंतथम्
सर्वेदयमेवोपादेयभूमिरूपेविस्तुतः प्रभृतिशि
वांतेपरमशिवतयापश्यंति तस्वमिथ्यादर्शन
मवयपमान्यमतुनरयोगिभिरिति तदर्थमेववि
घाधिपतेरनुभवस्तोत्रमहारंभः एवंविधेयागं
दोयोगांतेषपंचकेपत्रेकवज्रप्रकारेणेत्रिषिधर्य
यष्यामवतितथ्येवाचरेत् ततभद्यामरसगुद्यश
थादिविवेचनयावस्तुधर्मोक्तितयाकल्पनामात्र
सारयास्वात्मावेदनीयश्लेकेश्रीपूर्वादौ तदिश
द्विवेस्तुनोरूपंनीलवत् प्रत्यक्षतस्येवाशुद्धिवे
दनात् शनसेवदीतितवेवोदनातस्यतत्रा
शुद्धमितिचेवोदनांतरेपितस्य चोदनांतरमस
तद्वापितत्तादितिचेव शिववोदनयापववाधक
त्वशुक्तिसिद्धंसर्वज्ञानेऽनंतरायनंतागमसिद्धंचेति
वस्यामः तस्माद्वैदिकाद्यभूतिपरमेश्वरागसिद्धांत

तेनकुलोक्तक्रमादिशास्त्रोक्तोपियोनियमोविधि
र्वानिषेधोवासोत्रयावदकिंचित्करएवेतिसिद्धम्
नैण्यवचोक्तंश्रीपूर्वशासेविमम्यतेगलोकादनेष्यं
॥ योनिश्चयःपशुजनस्यजडोस्मिकर्मसंपाशितो
स्मिमलिनोस्मिपरेरितोस्मि इत्येतदन्यदृढनिश्चय
लाभसिद्ध्यासद्यःपतिर्भवतिविश्ववपुश्चिदात्मा
यथायथानिश्चयईदृगाप्यतेतथाविधेयपरियो
गिनांसदा नवस्तन्यान्यविहीनघादृशाविशंकि
नश्योवीशुदेशनागमोः जहजहजस्मनर्हिशिवप
कुररश्रस्तावसनु नहनहनसुनर्हिंशिवनारिभ
सेरसहाव हतमतिणवहतेपहसुहतेग्राग्रह
सयुत्तभावपगलद्ववतिरितव इग्रदद्धनिश्चग्र
निग्रनिग्रहिग्रग्रहकरणामकहणिसपरन
तेउ पराभिवतरणाकिरणादृष्टपातविकासिग्र
हिग्रग्रकसलप सरहसकीग्रानिग्रग्रसन्दर
परिमलभोहकमलप हतंसिवणाहूणिदल
जयुतनुमुनिकरगेतिविहरी कुरशेवामरीस
भमरिपपलाग्रणिग्रलछिविभरी इतिश्रीम
दभिनवगुप्तविरचितेतंत्रसारेशाक्तोपायप्रका
शनंनामचतुर्थमाह्निकं ॥ अथाणवोपायः
तत्रयदाविकल्पंस्वयमेवसंस्कारमात्मनिउपा
योतरोतिरेपततयेवकर्तृत्वंभवति तदासोपि
शाववाणापारतान्यश्रुतः श्रुहविघाग्रहेणपरमा
विर्भावयति तदेतत्त्रनिर्णीतमनंतरपवाह्निके

यदातूपायांतरसमोससंस्कारार्थंविकल्पोपहते
नतावद्धिप्राणदेहघटदिकात्परिमितरूपानुपाय
वेनरूढमर्तंप्रामग्राणवेत्तानमाविर्भावयति न
चतुर्द्दिश्यांनात्मिकाप्राणः स्थूलः सूक्ष्मश्च प्राणः ऊर्ध्व
रणात्मा उच्चारणंचनामपंचप्राणाभ्यामूतनयः सू
स्मलवर्णाशब्दरूपेनस्थिते देहः सन्निवेशविशेषा
त्माकरणशब्दवाच्यः घटदयोवाह्याः ॐमस्येति ल
लिंगमूत्ताद्युपायतयाकीर्तयिष्यमाणाः तत्रध्यानं
तावदिदोचितमुपदेक्ष्यामः यदेतत्स्वप्रकाशंस
र्वततानभूतंपरतत्वमकंतदेवनिजहृदयबोध
ध्यानात्तत्रप्रमातृप्रमाणप्रमेयरूपस्यवह्न्यर्कसो
मत्रितयस्यसंघट्टं ध्यायेत् यावदसौमहाभैर
वाग्निर्ध्यानवातसमिद्धाकारः संपद्यते तस्यप्राक
तयाक्रियाज्वालाद्वादशकपरिह्ननस्यचक्रात्मनश्च
स्वरादीनाममन्तममुषिरहावेणनिःसनस्यवा
सेयायात्मनिविश्रांतिंचिंतयेत् तेनचविश्रांतेन
प्रथमतद्धासोमरूपतयासृष्टिक्रमेणहुतिते
ततोऽर्करूपतयास्थितिभावभासिते ततोपिसंहारव
ह्निरूपतयाविलापिते ततोनेनतात्मतामापादि
तेध्यायेत् एवंतस्यक्रमेसमस्तवासनावलभेदप्रवि
ष्टेनैसमध्यघते ततोवासनाशेषानपिभावांतेन
शकेनार्थकृतान्ध्यायेत् एवमस्यानवरतंध्यापि
नः स्वसंविन्मात्रपरमार्थोत्पत्तिस्थितिसंहारप्रव
र्त्यांहृष्टारिक्तात्मापरमार्थ्यतेचस्वसंविदोनश्चित

नं॰ ९ तस्मादेवभैरवीभावः अभ्यासात्सर्वेष्वपि तत्सिद्धा
द्धयोपि स्वप्रकाशेसमस्तात्मनि नेमाशादिकंचर्ये प्र
9 नः क्रमस्थितेध्यायेऽत्रदयानन्दधामनि तद्धृदशम
हाशक्तिरश्मिचक्रेश्वरेविभुं सोमभिर्निसरद्धृद्ये
ध्यायेत्स्रष्टादिभावके तद्भूतसर्ववाह्यांतर्भावमत्र
तमात्मनि विश्रामभावध्येयोगीस्मादेवस्वात्मनः
प्रथेतिसंग्रहश्लोकार्थः इतिध्याने अधोभ्यासः तत्रप्रा
णाभुक्षिवारोपिणः सर्वं हृदयएव भूत्वा विश्राम्यति
ततोवायुःप्राणोदयात् ततोपिवायुःसमपानवदूई
हृत्वेनसर्वात्मतांपश्यति ततोऽस्यनिराकारोभ
वति ततःसमानोदयात्संवेद्याविश्रान्तिर्भवति
ततउदानवन्हृदयपानस्मेयादिकलनाग्रसते त
त्रासकवह्निप्रशमेव्यानोदयेसर्वावच्छेदवन्ध्या
स्फुरति एवंभूयानप्रभृतिव्यानांतेयपनाविश्रान्तय
स्तापवनिजानन्दोनिरानन्दः परानन्दोब्रह्मानन्दो
महानन्दश्चिदानन्दश्चेतिषडानन्दभूमयउपदिष्टाः
यासामेकैकानुसंधानात्तदयास्तमयाविहीनेतवि
श्रान्तिपरमार्थरूपेमहानन्दः तदेमास्वभारभू
मिषुप्रत्येकंव्याप्तिशास्त्रवेशोऽविश्राम्यात्मनदे
हप्राणादिर्धीनिरिक्तेविश्रान्तिस्तन्मासादयति त
देवसहित्वमरारवीजेनाभ्यरुणारहस्यं तदेववीजेनाश्चा
णारहस्यमनुमन्त्रपदिकत्वंसंस्फुरणात् श्राम्यविश्रान्ति
ष्वप्रत्येकंवास्वभूवंति प्रवेशनात्तत्स्मात् तत्प्रा
णानंदःप्राणिताचमत्कारात् ततऊर्ध्वः स्वांतिः॥

शरीरतापोद्रेकः ततः कंपः स्ववलाक्रांतो देहता
दात्म्यशैथिल्यात् ततो निद्रा वहिर्मुखत्वविलयात्
स्वात्मनात्मन्यात्मभावे लीने स्वात्मनः सर्वमयता
दात्म्यमनात्मभावे विलीयते इत्येतान्निर्भिदा
व्याघुट्याात् तापवन्नाद्रदादिभूमयस्तुर्यतीतां
ताः एतास्तु भूमयः त्रिकोणकन्दहृत्तालोर्ध्वकुंडलि
नीवरूपवेशो भवंति एवमुच्चारविश्रांतो यतस्व
रसत्त्वं गलितावशेषवेद्यं पश्चान्निषिद्धवेद्यं पश्चा
न्निषिद्धवेद्यं तदेवलिंगत्रयमितिवक्ष्यामः स्वाव
सरे परंवाग्रलिंगयोगिनीहृदयं तत्रमुख्यासन्दू
रूपतासंकोचविकासात्मतयायामलरूपतोदये
नविसर्गकलाविश्रांतिलाभादिमलमप्रकाशो
भानप्रवेशः पूर्वं सर्वापेतदनुपमेयविश्रामस्वमेयं
परिपूर्णयेन पूर्णैर्विश्राम्यतिमात्रमेयविभागमा
खेवसंघट्टेन धामात्यविश्राम्यतितारमाः स्यः
शून्येनसाकेषप्ययभूम्यः प्राणादयोव्यानतप
श्विमालेलीनप्राणायत्रमस्तिप्रपंचः शुभ्रासनि
शोचतत्त्वनिसंघट्टक्तिमर्शेधामन्यशेषेणारेदन र
सेन्तरसाकाः रसुच्चारणे प्रपसस्त्यप्राणान्माव
र्णैः प्राणिनेबोध्योरेसकरमथकान्तूक्तिपाषाधने
वर्णैः तस्यस्वस्मिंसरार्वीनेमुखेरूपं तदभ्यासात
रसावित्तिलाभः तथाहिकादौसांतेसाकेनकेवो
नरुद्धागीनेस्कंतेनातसमाविशिष्टः संवित्तत्त्वस्व
र्शः समयानपादितात्मरेखांताः समयापादितेणा

तं. १०

10

पिशाह्लादस्थभावकामनोराज्यादिवत् अन्तेन
रसेन विमर्शादेकीकृतनन्दं कंठोष्ठे द्वादशान्तहृदय
हृदयं चैकीकुर्यात् इति वर्णरहस्यम् अन्तःस्फु
रद्विमर्शानन्तरसमुद्भूतं सितपीताद्यानन्तवर्णोऽ
ज्ञायमानं संविदमनुभावयतीति केचित् बाह्य
विरहेण संविन्नर्त्तादिनक्कं गतिनिरोधाभ्यां
यस्यान्तु समस्तप्रवेशात् पूर्णाचिह्नीजपिण्डवर्णावि
धौ इत्यन्तरश्लोकः इति वर्णविधिः करणं तु मुद्रा
प्रकाशनेव स्यामः विकल्पः कस्यापि स्वयमत्र
प्रयत्नपूर्णमयताम्भुपायान्संस्कारं व्रजति सदुपा
योऽत्र बहुधा भिद्यमानो देहेन दन्त्रबहिरिन्द्रियाण
वनपासनिर्णीतेनैवोपरफलविधौ कापि हि भे
दा वर्णाद्विसमसिद्धरणास्तु तस्मात्तप्रकृतमनी
रु नास्त्युक्तेन तु परमपदप्रावधर्मविरवीरु
इति तन्त्रसारे आणवप्रकाशनं पञ्चममाह्निकं
अथ बाह्यविधिः स एव स्थानप्रकल्पनशब्देनो
क्तः तत्र त्रिधा स्थानं प्राणवायुः शरीरं बाह्यं च तत्र
प्राणे तावद्विधिः सर्वोऽसौ वक्ष्यमाणोऽध्वा प्राणस्थः
कल्प्यते तत्र क्रमाक्रमकलनैव कालः स च परमे
श्वर एवान्तर्भाति तद्भासनं च देवस्य काली नाम
शक्तिः भेदेनाततदाभासनं क्रमाक्रमयोः प्राण
वृत्तिः संविदेव हि प्रमेयेभ्यो विभक्तं रूपं गृह्णाना
त एव चावच्छेदयोगाच्छून्यतां याति नभः ततः सं
वेद्यान्वेषिकारोह्लसेन निपतन्ती क्रियाशक्ति

पानाप्राणानांस्थानीवनस्वभावाद्यंचमीश्वेपेदंहय
नः सूर्यतितन्तोसौचेतनस्वभावानितत्रकिंयाशको
कलाधाराध्वभागे अतस्तेनदेशाध्वामूर्तिवैचित्र्य
मयः तत्रवर्णामंत्रपदाध्वानः कालाध्वस्थितिः परसू
क्ष्मस्थूलरूपत्वात् देशाध्वस्थितिस्तत्तत्पुरकलाम
वेतिभविष्यतिस्वावसरे तत्रयद्यपिदेहेसर्वासाम
नाडीनामत्येतत्रूपःप्राणः तथापिप्रस्फुटसंवेद्यप्रवृत्तेः
सौहृदयानुभूतीनितनयवाद्येनिरूपणीयः तत्रप
श्रुशक्तिरानन्दशक्तिर्यत्वात्तिविनर्युमुणावर्णारेतः
गुणानुखभावात् तत्रहृदयाद्द्वादशान्तसीमायुगलेः सर्व
स्याष्टिंशदंगुलःप्राणचारः निर्गमप्रवेशाव स्वि
नवलयस्तत्रवेदनात्सर्वस्य तत्रघटिकातिथिः मासाव
र्धवर्षसमूहात्मेतिसमस्तः कालः परिसमाप्यते त
त्रसपंचाशेंगुलेवधकरतिस्थिमार्घटिकोदयःहृदि
कादिवदिंवधकेस्तस्माद्द्वासमसंगुलाभवति अथ
तिथ्युदयः सपादमेंगुलद्वयंतत्रटिकल्पते नासवन
स्यश्रप्रहरः तुर्यार्धं तथार्धंतत्रसमध्यापर्वंनिर्गमादि
नेप्रवेशावितिविनितिथ्युदयः अथमासोदयः तत्र
स्विनेकृत्स्नपक्षः रात्रिःशुक्लः तत्रपूर्वं तथार्धंअथ
वत्त्यार्धेविश्रांतिरकालकलिता मध्यास्तपर्वद
शान्तदयपर्वतिः तत्रप्रकाशोविश्रांतिश्चेत्यतः ।
एवदिननिशातत्रवेद्यसमयताप्रकाशोदिने वेद्य
स्यविलापितविलयोरात्रिः तेचप्रकाशविश्रान्तीचि
स्वेविमर्शद्वन्तभेदेनमासेषुविष्णवत् तत्रक्रम

10

ते यदेषप्राणार्कंयानवंइप्राप्यापिकामेकांकलामर्षय
॥ ति ध्यवसंवदशान्तदेहाद्दशान्तसमीपेत्तीराणश्च
॥ ममूककलापमस्तश्चन्द्रमाः प्राणार्कयवलीयते न
ष्टचेतसंयन्तयपिसपक्षमात्येः नस्यचन्तयार्थस्पृश
यमूर्धमामावस्यंद्वितीयंप्रातिपदंतत्रप्रातिपदे
तस्मिन्भागेसप्रामावस्योभागोयदाकामप्रपन्ना
वर्धावादिकृतातिथिच्छेदाद्विशतितदातत्रग्रह
णं नस्ववैयद्रूपसोमस्यद्भूतोमायाप्रमान्तरा
द्रूसभावृत्त्यावितापनाशकः केवलमाच्छादन
मात्रमर्थः सर्वगतेवोइमस्तेपिवतीतिश्रमा
त्रयमासाश्रमेयचितयाविभागकारितान्नपएव
कालः पारलौकिकफलप्रदः ततः प्रविशन्तिप्राणे
विदर्कयकेकयाकलयापानचन्द्रमाश्रयति या
वमंवदशीतदिः पूर्णिमानदनन्तरंयत्नमात्पिग्रह
णंवेतिप्रावती यतवैदिकफलप्रदमितिमासो
दयः ग्रष्यवर्षोदयः तत्रक्रमपक्षपवोन्नतायणेष
ग्रुषुसंपुरवेभसंक्रातिर्मकराभिषुनांतत्रप्रसं
गवेपचतिपयः नत्रापिदिनरात्रिविभागःपवेश
वेशोदतिणायने गर्भत्वम्रूढेवच्छा उद्धभूषुना
उद्धविष्यते उच्चारंभः उद्धवनाजन्मादिविकारष
केवेतिक्रमात्मकरातिधिति तथैवोपामात्रफले
सम्रुचितंकरोति प्रदत्तायाः पितामहान्नाकदा
यंगुलेषष्टिलिपयरतिक्रमेणसंक्रान्तौवर्षमित
त्येनक्रमेणाप्रवेशोप्रवेशोनिर्गमेनिर्गमप्रोद्दावशा

ह्नोदयः प्रत्यंगुलेतिथीनांशतत्रयंसपंचाशेत्तुलेव
र्षेयत्रशतेषकम्नुक्रमितिगणनयासंक्रांतौपंचव।
र्षाणीत्यनयापरिपाट्यैकस्मिन्प्राणनिर्गमप्रवेशाक
लेषष्ट्युद्ग्रोदयः अत्रैकविंशतिसहस्राणिषट्शतानी
तितिथीनांसंख्यानावत्येवाहोरात्रेप्राणासंख्येतितेष
ष्ट्युद्ग्रोदयादधिकंपरीक्ष्यतेप्राणन्यात हयमात्रंषव
र्षेदेवानांतिथिरनेनक्रमेणदिव्यानिद्वादशवर्षस
हस्राणिचतुर्युगं चत्वारिंशीणिङ्क्यैकमितिकृतात्र
भ्यतितावद्भिश्चतैर्ह्नोसंध्याः चतुर्युगानामेकसप्त
मामन्वंतरं मन्वंतरैश्चतुर्दशभिः ब्राह्मदिनं ब्राह्मदि
नांतेकालाग्निदग्धेलोकत्रयेमहत्त्वलोकत्रयेधूमप्र
स्तापिते सर्वेजनावेगवदग्निपीडिताजनोलोकेप्रल
याकुलीभूयतिष्ठंति पश्चाद्वारुणेषोडशकेनाया
महालोकेक्रीडंति ततोनिशासमाप्तौब्राह्मीसृष्टिः अ
नेनमानेनवर्षशतंब्रह्मायुः तद्विष्णोर्दिनंतावतीच
रात्रिः तस्यापिशतमायुः तद्दिनंतदूर्ध्वरुद्रलोकस्थभ
रुद्रस्यतावतीरात्रिः प्रागवद्वर्षं तच्छतमपिचावधिस्त
चरुद्रस्यतदवसितेशिवत्वगतिः रुद्रस्योक्तापिका
लावधिः ब्रह्मांडधारकाणांतद्दिनंशतरुद्राणांविशा
लवती तेषामपिशतमायुः शतरुद्रत्वेब्रह्मांडवि
नाशः एवंततस्तदाद्यकांतमनेनैवक्रमेणरुद्रा-
णामायुः पूर्वस्यायुस्तत्परस्यदिनमिति ततश्चब्रह्मांड
धारावाद्याधिकारिणोव्यक्तौतिष्ठंति श्रीकंठनाथ
स्ततदासंहर्तांपद्मयोवांतरपलयः तत्क्षयेसृष्टिः तत्र

ने
१२
12

शास्त्रांतरमुक्तापि श्रूयते यत्र श्रीकंठनाथस्य सर्व
शुक्लकंचुकवासिनीरुद्राणां दिनं तावती रजनी तेषां
यदा शुक्लरुद्रेशदिने तावदेव तेषां तस्याः सम
प्तमेव मायायां विलीयते पुनर्गहने शस्सृजति एवं
योग्यककालं दशभिः परार्धैर्गणितमायादिनं
कथयेत् तावती रात्रिः स एव प्रलयः मायाकालः प
रार्धशतेन गुणितं ऐश्वरतत्त्वे दिनं अथप्राणोजगत्स
जति तावती रात्रिः पथ्याणप्रशमः प्राणेश्वरस्य वि
लयात्स्विशांतेपिया संविग्नज्ञाप्तिक्रमः ऐश्वरका
लेपरार्धशतगुणितेषां संख्येन सदाशिवे दिने ताव
तीनिशा स एव महाप्रलयः सदाशिवस्य कालपरि
तेयविन्दुर्ध्वेदनिरोधिकात्राक्रम्यनादलीयते ना
दशक्तितत्त्वमव्यापिमां सावानाश्रितशक्तिकालेन
परार्धकोटिगुणितेनाश्रिते दिने अनाश्रितस्यामन
स्य पदे यत् तत्सामनस्य सामग्रेतत्कृत्स्नं अस्मात्सामनस्य
रकस्मात्कारणात्रिमेषमेषमात्रेतयासोकाशवका
लप्रसरप्रविलयवक्रमोदयः एकं दश शतं स
हस्रं अयुतं लक्षं नियुतं कोटिः र्बुदं वृन्दं खर्वं नि
खर्वं शंकुः पद्मं समुद्रं मध्यं अन्त्यं परार्धं मिति क्र
मेणा दशगुणितानामष्टादशानि गणितविधिः एवम
संख्यः सृष्टिप्रलयाएकस्मिन्महासृष्टिरूपमाणे सो
पिमे विदि सोपाधौ सापि चिन्मात्रे चिन्मात्रेमेवायम
तोयदर्पकालोदयेनामनन्त एवस्वम संकल्पाद्दवे
चित्रमस्य नविरोधावहम एवं यथा प्राणकालोदय

स्तथांपानेपि हृदयान्नलपीठपर्यंतेयथा स्कंधेर्व
लललाटारन्ध्रद्वादशांतेषुब्रह्मविष्णुरुद्रेशसदा
शिवानाश्रितास्वेकरणाष्टकांतथैवापानेपिहृत्कन्दा
नन्दसंकोचविकासद्वादशांतेषुवामयोवनवार्ध
कनिधनषुनर्भवस्वकापिपनयपते अथसमाने
कालोदयः समानोहार्दीषुदशस्वनाडीषुसंचरन्स
लदेहेसाम्येनरसादीन्वाहयति तत्रदिगष्टकेसंच
रंस्तद्विततिचेष्टामिवप्रमानरञ्जकारयति कर्धोय
स्तुसंचरंस्तिसृषुनाडीषुगतागतंकरोति तत्रविषु
वद्दिनेवाग्रे प्रभातकालेसपादांघटिकांमध्यमार्गेव
हति ततोनवशतानिप्राणविलेपणानिमितिगणन
यावद्विसार्धघटिकाद्वयंवामेदक्षिणेवामेदक्षिणेवा
मेरतिपंचसंक्रांतयः ततःसंक्रांतिपंचकरूपेणपादोना
स्वचत्वारिंशद्घटिकाव्यतिक्रान्तास्वदक्षिणे शारदंविषु
वत्प्रभृत्यान्हिनवप्राणशतानि ततोपिदक्षिणवामद
क्षिणवामेदक्षिणाइतिसंक्रांतिपंचकेनवशतानि
इत्येवंरात्रावपीमेवविषुवद्दिवसेतद्योचद्वादश
द्वादशसंक्रांतयः ततोदिनवृद्धिक्षयेषुसंक्रांतिवि
वृद्धिक्षयाः एवमेकस्मिन्समानमरुति वर्धक्षयस्था
समत्वास्ययोगाभावात् अत्रापिद्वादशाद्वादयादिषू
र्ध्ववत् तदानेतद्वादशांतावपिश्वारः अत्रापिपूर्वव
द्विधिः व्यानेतद्व्यापकत्वात्क्रमेपिसूक्ष्मत्वनायोग
नकालोदयः अथवर्णोदयः तत्रायंप्रहर्षप्रहर्षेव
र्गेदयाविषुवतिसमः वर्णाभ्यवर्णाभ्यद्रेशनेवोद्यो

न
१९
13

पिकेप्राणानांवहिष्यद्विशाख्यकाणीसदयः अथम
यत्नेजोवर्नोदयः यन्त्रजलसंशोदयः अत्रत्वटचदीये
स्वाहनवदेकाजुसन्धिवलाक्षिरंमेशोदयेदिवानि
शमनुसन्नयन्मेयदेवतयासहनाहान्यमेति तत्र
सदोदितेप्राणचारसंख्येयैवदोयसंख्याख्याना
नहिशेणतदर्थमिमादिकमेणाष्ठेतरशतेवकेहिश
तउदयशतिकमणास्थूलसम्बेचारस्वरूपेविश्रांतस्य
प्राणचारेतीणकालग्रासमहतेसपूर्णामकमेवदंसंवे
दसंवेदनंविमशाक्तिनिर्भरंभासते कालभेदएव
संवेदनभेदकः नवेयभेदः शिखरस्यज्ञानवत् ज्ञान
स्ययावानवस्थितिकालः सएवक्षणः प्राणोदयेवे
कस्मिन्नेकमेवज्ञानं अवशंपवेतत् अन्यथाविकल्प
ज्ञानमेकं नकिंचित्स्यात् कसिकशब्दादिकत्वात्
मायायाअपिक्रमिकत्वात् एतादृतस्मादितज्ज्ञानम
वेद्धुरमिति नमात्रसत्तानंरयावमोदितेनावदेकमे
वज्ञानं अतएवैकाशीतिपदस्मरणसमयेविविध
धर्मानुप्रवेशमुखेनेकएवासौपरमेश्वरविसर्गा
विकल्पकालग्रामेनाविकल्पात्मेवसंपद्यतेइति ए
वमखिलकलाधानेप्राणोदयएवपश्यन्तीशिखि
तिसंहारांशविविज्ञानिस्पन्दात्मेवाकलयन्नात्म
नएवपारमेश्वर्यप्रत्यभिज्ञानस्वरूपएवभवतीति
संविद्रूपस्यात्मनः प्राणशक्तिपरूपहंतन्मगोचाति
काले साकंसृष्टिस्थितिसंहारचक्रैर्नित्यायुक्तोभैरवी
भावमेति मण्डलपञ्चासदूद्धसंवेद्यप्राणफन्दतरंगक

त्वेन तद्रूपाणपणमंतरस्मिपरिणिदितसम्बल उर्के
लयसरूपविश्रामाय हृद्गतसरजतुविणितनेश्यवण
मतितरू पद्मरेसरूसिद्दिपलत्र्यदेसरज्ञाणिमजरस
भुवनाणउवितहेसाश्ररू रतितेश्रमारेकलाधप्रकाश
नेतामघरुमाह्निकं प्रथ्यदेशाधा तत्र समस्तपवा
येपूर्तिवैविश्वाभासनशक्तिजोदेशाधासंविदिविश्रा
तःतद्वारेण सूत्नेवुद्दोषाणोनाडीचक्राउचकेघवहिःश
रीरेयावलिंगस्थंडिलेप्रतिमादोसमस्ताधापरिनिष्ठि
तःसंसमस्तमध्वनेदेहविलाप्यदेहेवप्राणेनधिये
तांसूक्ष्मेनत्संवेदनेनिर्भरपरिपूर्णासंवित्संपद्यते य
द्विशतत्त्वस्वरूपतास्तुइतीर्णासंविदपरमशिवरू
पांपश्यन्विश्वमयीमपिसंवेदयेत अपरयावयमा
गेमवकेवितरत्वेनरूह्योयात्मायागमधिकारिणप्र
त्वविस्मादिकेवातस्मादवश्यंप्रक्रियाज्ञानपरेणभवे
तव्यंतदुक्तं तत्रक्रियापरज्ञानमिति तत्रपृथिवीतत्त्वं
शतकोटिप्रविस्तीर्णब्रह्मांडगोलकरूपंतस्योतका
लाग्निनरकाः पातालानिपृथिवीस्वर्गयावद्ब्रह्मलो
करतिब्रह्मांडवाह्यरुद्राणांशतं तत्र ब्रह्मांडनासंख्ये
वियेते ततोयशतत्वाद्दशगुणं जलतत्त्वम् उत्तरोत्तरं द
शगुणमहंकारान्तं तद्यथा जलेतेजोवायनभःतन्मा
त्राणेवकान्तेकादशगगर्भोहंकारश्चेति अहंकारान्तत
गुणोबुद्धितत्त्वं ततसहस्रधाप्रकृतितत्त्वंपतावत्प्रकृ
तेरंतःसब्रह्मांडवदसंख्यं प्रकृतिततत्त्वाद्दशलक्षतत्त्वंद
शामदृसधा पुरुषाणियतिले तथानियतेरुप्रगोमरं

तं
५
15

रुशलतथाकलातत्वात्ते तद्यथा नियतिः रागः अशु
द्धविद्या कालकलाचेति कलातत्वात्कोटिधा माया य
तावन्मायांशे मायातत्वाच्छुद्धविद्या दशकोटिगुणिता
विद्यातत्वादीश्वरतत्वं शतकोटिधा ईश्वरतत्वात्सादा
ख्यं सहस्रकोटिधा सादाख्याच्छुन्यगुणितं शक्तितत्व
मिति शक्त्यन्तम् साशक्तिर्व्यापृता विश्वमधानमंत
र्भे ह्रियास्ते तस्माद्व्यापिनी एवमेतान्युत्तरोत्तरमाग्रा
वरतयावर्तमानानि तत्वानि उन्मने व्यापके पूर्वबाह्य
मिति स्थितमावर्तते यावच्छिवशक्तितत्वाद्बोधा शि
वतत्वेनव्याप्तः शिवतत्वेनत्वपमेयं सर्वाधोत्तीर्णं
सर्वाध्वव्यापकं च एतत्तत्वान्तरालवर्तीनि यानि भु
वनानि तत्वतय एवावस्थितान्यस्मितावलितेषामुपत
नेषु ये स्थितं तेषां तत्र तत्र गतिं ते वितरन्ति क्रमाच्छो
धार्थं प्रेरयन्ति दीक्षाक्रमेण तद्यथा कलाग्निः कूष्मा
ण्डो नरकेशो हाटकोऽथ भूतलपः ब्रह्मा मुनिलोकेशो
रुद्राः पंचाग्रमध्यगताः अपरेतन्तः ग्राह्यकपालिवज्र
ग्नि हुतिबलाख्याः लकुलिपिपतिविद्याधिपशंभ्
वाख्यसर्वारमइपतिः रतिघोरशपुरमेतत्पार्थिव
मंडे निवृत्तिकला लकुलीचभारभूतिर्दिण्डाषाढी
च पुष्करनिमेषौ प्रभासमुरेशाविति सलिले प्रत्या
त्मकाष्टके प्रोक्तम् भैरवकेदारमहाकालामध्यास
जल्पाह्वः श्रीशैलहरिश्चंद्रविति गुह्याष्टकमिदं मह
सि भीमेशयाम्सविमलकनखलनाखलकुरुक्षिति
गयाख्याः अतिगुह्याष्टकमेतत्प्रकृतितत्वाद्वके

सांतेख्याणसवर्णाख्योकिलभशोणकर्णोको
महालयकः अविमुक्तरुद्रकोटीवस्त्रापदश्म
दः पविचेवे स्थूलकलेशशंकुश्रुतिकालश्वा
घमेश्वलभ्यत् माकोटाशेहितयष्ठगलांश
ष्टकेनहंकारे अस्य हंकारानालम्मायाणांदि
याणिवेत्याहुः पिपिदेवयोनयोष्टौप्रकृतौयो
गाष्टकंकिलाकृत्तपश्यति इति समाष्टकभुव
नाघति स्थितिः सलिलतत्त्वमूलानां नीरवामा।
घारुद्रापकादशाविकलानियतिभ्रुम्यात् प्रभे
के भुवनद्वयमथकालेनत्रयंनिशायांस्तः अ
ष्टावष्टाविंशतिभुवनाविधानरागिशांतमिय
म् विद्यायांपंचसप्तविंधेशाष्टकमथश्वरेतनेसा
दाख्येपंचकमिति अष्टादशभुवनिकाशांताप्र
धानमिमंसकलंदेहप्राणप्रायोपिमहानभसि
संविदिचपरंपश्यन्तूर्णमाद्रेश्वीभवति परमे
श्वरसामनसानिर्यतत्रसाणिविसप्रल्लप्रहाण
इ राङ्कजसरीरिपवर्गसंवेशणिपेख्येततपद्ध
रयपरिनण इति तत्वसारेदेशाध्वप्रकाशतेना
ममसममाह्निकम् अथतत्वाध्वानिरूप्यते य
दिदंविभवात्मकेभुवनज्ञानमुक्तं गर्भीकृता
नेनविविचभोक्तृभोग्यं तत्र यदनुगतंमहाप्र
काशरूपंतन्महासामान्यकल्पपरमशिवरूपं
यत्तकृतिप्रयकृतिप्रयभेदानुगतंरूपंतत्तत्त्व
प्रथ्यापृथिवीनामहतिकाविनयष्यानादिरूपा।

नें १५ 15

कालाग्निप्रभृतिवीरभद्रान्तभुवनेशाधिष्ठितसम
स्तब्रह्माण्डान्तर्गता तत्रैषां तत्त्वानां कार्यकारण।
भावो दर्श्यते स च द्विविधः पारमार्थिकः [illegible]
तत्र पारमार्थिक एतावान् कार्यकारणभावे यत्।
न कर्तृस्वभावस्य स्वतन्त्रस्य भगवत एवं विधेन शि
वादिधरान्तेन वपुषा स्वरूपाभिन्नेन स्वरूपविश्रा
न्तेन च प्रथनं कस्मिन्स्तत्कार्यकारणभावः। परमे
शेच्छया नियतिप्रमाणानिर्मितः स च यावन्नियतद्वे
यत्तपौर्वापर्यावभासने सत्यप्यधिके स्वरूपानुग
नैमित्तावमेव तेन योगीच्छातोऽङ्कुरः बीजादपि
स्वमात्मैव घटादेरपीति तत्रापि च परमेश्वरस्य कर्तृ
त्वानपायः परस्पर कल्पितोऽप्यसौ पारमार्थिकः स्थित
एव पारमार्थिके द्विभित्तिस्थानीये प्रथिते रूपे सर्व
मिदमुल्लिख्यमानं घटते नामसत्याप्रत एव सामग्र्या
एव कारणत्वं शक्तेः सादृश्यमस्तु भावस्वरूपमपी
स्वतन्त्रसंवेदनमहिम्ना तथा निपतति जडेश।
कालभावराशिस्वभावापत्त्यैकवस्तुस्वरूपनिय
तिसमयेन तथा भूततया हेतुत्वाभावो यथाय
थ्यापिकी भवति तथा तथा कार्यस्यापि विज्ञाती
यत्वे तावत्तस्मिन् पृथ्वीत्येवसंवेदनस्वातन्त्र्यस
भावः परमेश्वर एव विश्वभावशरीरो घटादे
र्निर्माता कुम्भकारसंविदस्ततोऽनधिकत्वात् कुम्भ
कारशरीरस्य च भावराशिमध्ये निपातात् क
र्तृकुम्भकारशरीरस्य कर्तृत्वाभिमान इति चेत्त्व

रमेश्वरव्यक्ततत्त्वपंचाशोच्चटदिवद्धवियाति तस्मात्साम
ग्रीवादोपि विश्वशरीरस्यैवेदनस्यैव कर्तृतायामर्थे
हलकः मेरोर्द्वितत्त्वस्येनमवेतत्याविधोबद्धः पर्वकर्म
नैमित्तिकार्यत्वेशास्तूतत्तानाकार्यकारणभावंप्रति
पद्दृष्टप्रकारत्वेनतदपिसंगते गोमयात्कीटायामिर्व
तोमेयादेषयाहृश्चिकोदयवत् तत्रनिगमप्रहशातं
कल्पितं दर्शयासः तत्रपरमेश्वरपंचभिःशक्तिभिर्नि
र्भरत्वेन सशानिर्यावृक्तिंतानाश्रुयतयाप्रकटयम
चयातिप्रतिविम्बयान्यैःशिवतत्त्वं ज्ञानन्दशायाम्यैश
क्तितत्त्वं इच्छाशायाम्यैसदाशिवतत्त्वं इच्छादिज्ञानक्रि
ययोःस्वाम्यरूपाभुपगमात्मकत्वात् ज्ञानशक्तिश
याम्यैईश्वरतत्त्वंक्रियाशक्तिशायाम्यैविद्यातत्त्वं इत्यत्र
चतत्त्वेश्वराशिवशक्तिसदाशिवेश्वरानन्ताः चक्लेव
निहत्तो पंचांसामामस्वरूपाणांविम्बायाम्यैशिवतत्त्वं
विशेषावनुगतिविषयाः पंच तत्पया पंचभक्ताः श
क्ताः मयमदेश्वराः मेयेश्वराः मेयाशतिस्तुम्बधायति
सात्ताख्यिवकर्ता ग्रन्थईश्वनरधानमननापरनामा
वोरेशःसृजति ईश्वरेच्छावशेनपरस्वमोगलौलिका
नामणन्तोभोगासिध्यर्थे तत्रलौलिका अपूर्णस्मन्य
ताकृपःपरिस्पन्दः प्रकर्मकमभिलाषमाश्रमेवमवि
च्छदवच्छेदयोगृहेतिमलमलनामरंगगात्तमत्रक
र्मोवच्छिनाभिलाषः कर्मतत्तत्रकर्ममायेवद्दिय
भिन्नगाकर्ममेदचित्ररतिविभागोवस्नेसोयम
तपश्येमस्वरूपसात्ममच्छादनेच्छातोनान्यक्तिंविति

न० वस्त्वपि च तात् परमेश्वरेच्छात्मनैव परादेरपि वस्तुत्वं
१९ त् सर्वमलस्तेषां विग्रमाबोधं सोन्मुखैतितेन सका
16 र्यकर्मोण्यायपति मलपक्वे बलस्तत्संभमाणवा
त्मस्वति विज्ञानकेवलाणोह्लितं कर्मसंसारवैचित्र्य
भोगनिमित्तमिति तेषां णवां मनाग्गविद्वानामण्टेतं
भोगसिद्धये श्रीमानघोरेशः सृजतीति शुद्धकृत्ये म
न्त्रस्य च प्रेतार्भईश्वरेच्छावलादेव जडरूपसृजतः ऊर्ध्वि
दसामर्थ्यात् स्वाणुत्वं मा किल विरुद्धविरूपाव भासप
वनेऽपि विरूपमेश्वर्यमेव स्वविरूपतैव मलः तस्य च
सृजतः परमेश्वरेच्छासर्वेनन पश्चवनितं सृस्यमा
णा वस्तुगतस्य रूपस्य जडत्वया भासयितुमाणता
जडं सकलकार्यव्यापनादिरूपत्वात् व्यापकं मायाख्य
तत्त्वमुपादानकारणं तदवभासकारिणी च परमे
श्वरस्य मायानाम शक्तिस्ततोऽन्यैव पंचकलादितत्
त्वानां यथायथानामपि हेतुरूपानिरूप्यं ग्रन्थे हेतुरूपप्रमे
णा मध्यादरभिनवगुप्तगुरवः यत्संकल्पे भाति तत्तो
पृथग्भूतेव बहिरप्याभाति सृष्टेन च ग्रन्थान्तरे च न ग्रा
चमयाकालादिरूपत्वाद्रक्ष्येष च वर्तनी मितिकेव
लान्वयीष्टतः यतेन च मापाकला प्रकृतिचद्यादि
विषयपदेषस्थितेमगान्तलाहिस्थापसवः सचपथग
कममेवन्याप्तकरसाकमावभासते इति सोप्य
च्यते तत्र प्रत्यात्मकलादिवर्गोऽभिन्नः तत्कार्यस्य क
दैनोपोहलनादेः प्रत्यात्मभेदेनोपलंभात् सत्
वर्गः कदाचिदेकीभवदपीश्वरेच्छया सामाजिक

त्मनामिव न त्वसर्वार्थकर्त्तादिवर्गः शुद्धोपः परमेश्व
रविषयतयातत्स्वरूपलाभात्तगुणानिनकार्यका
रीसंस्कारप्रतिबन्धित्वात् सत्वपरमेश्वरशक्तिपात
वशात्तथाभवतीतिवस्तुसतत्त्वप्रकाशने प्रवृत्तत्व
तद्विपरीतः नत्वमायातत्त्वलाभात्ता यात्तत्तस्यानी
यमेनांकिंचित्करत्वेनतुनातिमायात्वंहूनतेवसंसा
रबीजस्यमायांकोभयोस्ययोगात्तस्मादपिमायांवि
करोतिनाविकार्यमप्यमिति मायाकार्यत्वमस्याप
वमस्यात्वस्वेषादलत्तशीघ्रोतत्वंपुरुषत्वयोः माया
गर्भाधिकारिणत्वस्यविकोयरस्यप्रसादात्सर्वकर्म
तद्येमायापुरुषविवेकोभवति येनमायोद्भतिरिति
विज्ञानाकलप्रलिनजातविन्मायायाः कलाप्रविवे
कोयनेकलोयेतिरूपतिप्रकृतिपुरुषविवेकोवायेन
प्रधानाधीनसंसारेत मलपुरुषविवेकेन शिवस
मानत्वपुरुषस्यतात्तद्दृष्टान्तशिवत्वमेवेति पवंक
लानत्वमेवकिंचित्कर्तृत्वादयिनचकर्तृत्वमस्य
ति किंचिज्ञत्वादापियत्तद्विद्याकलानानाना सव
विद्यातु बुद्धिंपश्यति तज्ज्ञानस्यपुरुषोत्तरीतिविवेकेनग्रहं
ति बुद्धेर्गुणासंकीर्णाकारायाविवेकेनग्रहीतमस्मा
मकात् तस्माद्बुद्धिप्रतिबिम्बितोभावोविद्ययावि
च्यते किंचित्कर्तृत्वेकिंचित्रागासिद्धयेकविदेवकर्तृ
त्वमित्यर्थेपर्यवस्यति कश्चिदेववेत्स्यरमागराग
तत्वस्यव्यापारः नचवैराग्यकृततत्वं प्रवैराग्येपिप्र
राक्तिदर्शनात वैराग्येयमीदृश्चापिवरक्तिर्गुणेते

ते
१२
17

स्तस्य चाभासादेव वैराग्याभावेप्यन्तः स्वरागानपाया
त्, तेन विना पुनर्वैराग्यानुत्पत्तिप्रसंगात्, कालस्य
कार्यं कलयेत्तदव्यतिरेकेण तत्त्वमपि कलयति इत्ये
तद्विवेचितेऽस्मिन्नेव कर्तृत्वमियत्यर्थे नियतेर्व्यापारः कर्
धकारणभावेप्यस्या एव व्यापारः तेन कलानपवेत
श्चतत्केनाप्ते इदमेव किंचिदपुनाज्ञानमभिष्वङ्ग
रामीत्येवंरूपा से विदेहपुद्गलकादिगतापपुरितस्य
तेन तदिदं मायादिषट्कं कंचुकषट्कमुच्यते संविदोमा
याया अपहस्तितत्वेन कलादीनामुपरिपातितत्वात्कंचु
कवदवच्छादनात्, एवं किंचित्कर्तृत्वेऽपि मायाकार्ये
न च किंचित्त्वविशिष्टं यत्कर्तृत्वं विशेष्यं तत्सामान्यमा
त्रा कलाविद्यादिप्रसवहेतुरिति निरूपितं इदानीं
विशेषणभागाय किंचिदित्यस्यावेतयः कार्यत्वेनैया
वत्साकलासात्मनः पृथक्कृते तावद्वेषपवमात्म्य
त्वमाहात्म्यकभोग्यविशेषात्तस्य तत्सामान्यमात्रस्य
तद्गुणसामान्यपरनाम्नः प्रकृतितत्त्वस्य सर्ग इति भोक्तृ
भोग्ययुगलस्य सममेव कलायतोत्पत्तिः अत एवैषा
वास्तवेन पथा क्रमवैयावत्प्रतिभित्सन्ते क्रमावभासि
पि वास्तीत्यपृक्तमेव क्रमस्य विभाग गमातोनो विधि
तेपि हष्टः वाक्य इत्यमेवेतिकोपि विवेचनं श्रेत इत्यादि
नभिमक्रमनिरूपणमपि शास्त्रप्रविकत्स मतत्वेत
देवत्वभोग्यसामान्यं प्रतोभगते गुणतत्त्वे यत्र मुख्यभो
ग्य रूपप्रकाशसा तत्त्वमपूर्व प्रकाशाकारान्तोलनात्म
कमत एवक्रियात्मरूपरजः मोहः प्रकाशाभावरूप

त्मनः चितयमणेनैश्वर्यं पर्वेवव्याख्यानात्कर्तव्या
मेरादेयानात्तव्यादितितोभावश्चमेवांतरालेभ्यपन
प्रव्यशतिसिद्धं सांख्यापरिदृष्टस्य भूतेगुणानवे नव
तोभः प्रकृतेः तवैणाधिष्ठाद्देवान्यथानियतेश्रुत्व
यतिनसिद्धत् ततोगुणततान्तुद्धितवं यत्रपुंस्यका।
शोविषयस्य श्रतिविम्बपर्यायतः बुद्धिनवादहंकारो
येनवद्धिप्रतिविम्बितेवेद्यसम्पर्केकल्पेपुंस्यका।
योनात्मन्यात्माभिमानः शुक्तोरजताभिमानवत् अ
तएवकारस्त्येनकृतकत्वमस्याक्तं सांख्यस्यतन
मश्रुमते सद्धिनात्मनोहंविमर्शमयता सिद्धति
वेयत्तकर्तृत्वमपितस्यैवामः तस्य शुद्धेविमर्शापेवा
प्रतियोगिस्वात्मचमत्काररूपोहमिति पशोस्याहंका
रस्यकरणस्कन्धः प्रकृतिस्कन्धस्तनस्येवविविधः
सत्वादिभेदात् तत्रसात्विकोयस्माद्दनबुद्धीन्द्रि
यपंचकंच तत्रमनसिजन्येसर्वतन्मात्रजननसा
मर्थ्ययुक्तस्यजनकः श्रोत्रेतशब्दजननसामर्थ्यवि
शिष्टश्रतियावत्प्राणगन्धजननयोग्यताश्चकारति
भौतिकत्वमपिनचुक्तंत्रहं स्पर्शमीत्वाधुनगमा
श्रवस्कृतमाहंकारिकत्वं करणानेतत्कर्मण्येकरेश
स्पर्शावमन्यथाकरणान्तरयोजनायामनवस्थाप्र
पातात् कवेश्वाहंकारपवतेनमप्येककरणोबुं
सोतानेविधाक्रियायौकलाग्रम्भस्यपरोमगमरूप
तानक्रियामपरामात् उद्रिक्ततन्मात्रमात्रविशिष्टे
तमात्विकादेवाहंकारात्कर्मेन्द्रियपंचकं प्रद्गच्छ

17

ते
१८
18

मीमांसकारविशिष्टः कार्यकारणत्वमः पादेन्द्रियं तस्य
शुल्याधिष्ठानं वा सममथापित्तं तदस्यैवेति रूगंणस्यापि
नगतिविरुद्धः न च कर्तृत्वमात्रकार्यप्रकारो देवदत्तः कि
याकरणकार्याप्रसंगश्च गमनादीनां क्रियात्वेन रूपाप्र
यत्नेभसत्वस्यकारणत्वेनैवग्रहणमात् तस्मादेवरूपाप्र
मेयः कर्मेन्द्रियवर्गः स च पंचकः एतत्समन्येस्तावत्वात्
तथाहि विहितावग्रागायवात्रु सन्धिः घ्राणदानायवा
रायवाउभयरहितत्वेन स्वरूपविश्रांतयेवा तत्रक
मेणापाठः पाणिः पादउपस्थइतिक्रमः पाणाक्रियक
र्मोत्तु समन्येस्त्ववागिन्द्रियं तेनेन्द्रियाधिष्ठानेहस्तेपक्क
मनं तदपिपादेन्द्रियस्यैव कर्मेति मंतव्य तेन कर्मा
तस्यमपिनेन्द्रियानन्यमावहत् इयतिराजसस्याप
मेषकत्वमाहुः प्रक्रमेत्वराजसान्मनस्माहुः प्रक्रमेत।
सात्विकान्मनोराजसाच्चेन्द्रियाणीतिभोकैव ब्रह्मादक
त्तुतमः प्रधानात्संकारात्तन्मात्राणि वेय करूपाणीयं
वशान्नविशेषाणां हितोभात्मनो यदेकमतोमात्त
केप्रागभावि सामान्यमविशेषात्मकेन रूपेन तन्मात्रंप
वेगन्यान्नेपिवाच्ये तत्रशह्वतन्मात्रान्त्वभितादवका
शदानव्यापरंनभः शद्वस्यवाच्येष्यासावाकाशसद्
वात् स्पर्शतन्मात्रं त्वभिनवायुः शद्वोस्त्वस्यनभसा
विरहाभावात् रूपंत्वभिनंतेजः पूर्वगुणेन पूर्ववत्
रसः त्वभिन आपः पूर्वेरूपः पूर्ववत् गन्धः त्वभिनाय
या पूर्वैश्चत्वारः पूर्ववत् अन्ये शद्वस्पर्शाभ्यां वायुरित्या
दिक्रमेणपंचभ्यो परणीतिमन्यते गुणसमुदायमा

ग्वेव पृथिवीनामैको गुणी कश्चित् यस्मिन्ननन्तकला।
पेक्षधीर्धर्तृणां व्यापकं निकृष्टगुणतव्यापकम् सप
वगुणस्योत्कर्षीयते न विभागेगुणानन्तरं नोपपद्यते ते
न पृथिवीतत्त्वं शिवतत्त्वान्तम् प्रतिजनतत्त्वेन व्याप्तम
पंचजलतेजःसमीरणादिपावकत्वेन तम् भूतानित
न्मात्रगणेन्द्रियाणाम् तेषु मान्कत्तुकश्चत्वश्रुतम् वे
द्यादिशक्तत्वमिथान्तसंवित्सिन्धोस्तरङ्गप्रसरप्र
कारः सकलतत्त्वपरिणतसप्रलतनत्वनिर्णाव्य
विश्रामात्स्वप्रतानाम् उपरमसिद्धेण समाप्तम् ३ इति तं
त्रसारे तत्त्वप्रकाशनं नामाष्टममाह्निकं अथ तत्त्वा
नां भेदो निरूप्यते सपञ्चषड्वंशात्मपवपरंपरमेश
नोक्तः शिवाश्चिवाः मंत्रमहेशाः मंत्रेशाः मंत्राः विज्ञाना
कलाः प्रलयाकलाः सकला इति सप्त शक्तिमन्तः प
घोसैव शक्तयः तद्भेदात्पृथिव्यादिप्रधानतत्त्वानां च
तुर्दशाभिर्भेदैः प्रत्येकस्वरूपं पञ्चदशं ततःस्वरूपप्र
मेयतायोगे स्वात्मनिष्ठमपरामयाविकृतग्रस्तत्
प्रमातृष्टदिक्षशाक्तिभ्यपहिश्रान्तिभाजं तन्मसैव
शाक्तं रूपं श्रीमत्परापरानुग्रहात् तत्र सम्मविपंश।
कीनां तावत् शक्तिमद्रूपप्रपानितप्रमातृवर्गपद्दे
श्रान्तत्वशक्तिमात्रिवरूपश्रीमत्पराभयारिकानुग्र
हात् तदपि समन्वितं प्रमातृणां शिवात्मसत्तिस
कलानां नानावैतागुरुत्वात् तत्र शक्तिमतां देवप्रमा
तृणां भेदः स्वस्वस्फुटीकरणार्थं सकलादिक्रमेणाभ
ण्यते तत्र सकलस्य विद्याकलेशक्तिरिति द्विधा प्रपन

इहकर्माणवमलाक्षीणांप्रलयाकलसकलानामेव निर्विष
यत्वादस्फुटेविज्ञानाकलस्यैवापवर्गविगलत्कस्य न
त्संस्कारस्य विद्याशुद्धमानान्स्फुटविद्यामेशस्य त
त्संस्काररहितानामेवशुद्धानामनेशस्य सैवेच्छाशक्ति
रूपतांस्वातंत्र्यस्वभावांजिहासतीमप्यमहेश्वरस्य
कार्मिकास्फुटस्वातंत्र्यात्मिकाशिवस्येति शक्तिभे
दास्त्रमनुष्याः। ननुपरागात्कृतत्वशक्तिमत्त्वप्रम
न्तृभेदः कस्माभेदस्य कर्तृभेदपर्यवसानात् श
क्तेरेववाच्यातिरिक्तायाकरणीकर्तुंशक्यत्वात् नात्
स्यात्तद्वस्यानुपपत्तेः वस्तुनः पुनरेकएववित्स्वात
मानन्त्यविश्रान्तः प्रमाता तत्रपृथिवीस्वरूपमात्रवि
श्रान्तायदावेद्यतेतदास्वरूपमस्याकेवलंभाति वेद
वत्तुर्हृष्टंवेद्यविदितंतन्नामामीति तत्रसकलशक्ति
कृतंसकलशक्तिमद्रूपत्वात्तंस्वरूपान्तरंभवत्येव
एवंशिवान्तमपिवाच्यं शिवशक्तिनिष्ठंशिवस्वभा
वविश्रान्तेववेद्यंज्ञानामीतिप्रत्ययस्याविलक्षणत्व
भावात् ननुभावस्यवेद्यतास्वरूपलक्षणत्वादिति
वेद्यत्वे वेद्यत्वमपिवेद्यमित्यनवस्थानंयावन्मग
नान्यस्त्रमते स्वप्रकाशामेवतस्याश्चवेद्यतावेद्यते
विरुद्धधर्मयोगात् इतिदोषः प्रसज्यते ननुतत्रवपुः
स्वरूपसाम्यस्वप्रकृतत्वात् किंतन्निहतत्व प्रमातृत्वशा
क्तेप्रमातरिचविश्रान्तिभाजनंरूपंतत्तत्त्वंतत्स्व
प्रकाशमेवतत्तत्प्रकाशते ततःकोविदपिप्रतीति
सर्वज्ञानमनवस्थाविरुद्धधर्मयोगश्च ॥

तिहृदयापात्मम् अतन्नप्रमातृसंवेद्यमपिपरं एव
नतस्यस्वरूपं तावतितेषामेकाभासरूपत्वादितिन
प्रमात्रन्तरसंवेदनानुमानविभ्रकश्चित् तश्चत।
स्वरूपंसत्यमर्थक्रियाकारित्वानयैवपरिस्फुरण।
मानोकांतारदृष्टांतस्येसमीर्ष्यमित्ति शिवस्वभावावि
श्रांतेत्वंभेपरूपत्वमाविशतिसमस्तानंतप्रमातृ
विश्रांतेवस्तुपरूपमपूर्णीभवतिननुकीमेतत्णवत्
तस्यैवनीलस्यतत्स्वरूपप्रमातरियाहिश्रांते नयैव
स्वप्रकाशस्यविमर्शस्यदर्पादितिपुंचदशात्मक
त्वेपृथिव्याः प्रभृतिप्रधानतत्वपर्यंततावत्संकि
णयादिकेत्तुकस्यसकलस्यप्रमातृत्वात् सकल।
स्यापेवंपावदरूप नस्यापितावद्रूपत्वात् वितत्य
वेतत्निर्णीतंतंगालोकेपुंसकलतत्वातंतयोदश
यासकलस्यतत्प्रमातृत्वापोमेनमच्छक्तिशक्ति
सदात्मनोभेदहृदयस्यप्रथमपरूपमयात् नदाचसक
लस्यस्वरूपत्वमेवकेवलं प्रलयाकलस्यस्वरूपत्वेप
वानांप्रमातृत्वेपकारदशाभेदाः विज्ञानाकलस्य
रूपत्वेचतुर्णांप्रमातृत्वेनैव मंत्रस्यस्वरूपत्वेत्रया
णांप्रमातृत्वेसमंत्रेशस्यस्वरूपत्वेद्वयोः प्रमातृ
त्वेपंच मंत्रमहेशस्यस्वरूपत्वेभगवतएकस्यैव
प्रमातृत्वेशाक्तिशाक्तिमद्भेदाद्वयः शिवस्यतुप्रका
शैकचित्स्वातंत्र्यनिर्भरस्यनकोपिभेदः पूर्णत्वात्
एवमयंप्रमाणभेदएवपरमेश्वरानुत्तरनयेकको
निरूपितोभुवनभेदवैचित्र्यकरोति नारकस्व

तं
२०
90

गेहद्भुवनानां पार्थिवत्वे समानेपि हृदन्तरभ्यस्त
भावेदर्स्यैक्यात् अत्रश्चपरस्परं भेदः कल्पनया
वान्तरभेदज्ञानतत्त्वद्दृली नयालोकमेवावधार
येत् एवमेकैकवर्गयज्ञमार्गणापि पृथिव्यादी
नां तत्त्वानां भेदो निरूपितः अधुना समस्तपृथिवी
तत्त्वप्रमातृप्रमेयरूपसृष्टिरूपं निरूप्यते यो यदा
नन्नाभेदेन प्रकाशस्स शिवः यथाऽक्रतिः पृथि
वी वेदेवस्तेति यत्तात्त्वसिद्धिप्रदात्वे रचयति स
यदामेव महेश्वरः प्रेर्यो यदामेवेशः तस्यैवाभि
मानिकविग्रहात्मको वाचको मंत्रः सोऽथ दि
पाशवविद्यातीतोऽशिवविद्याक्रमणाभ्यस्तपार्थि
वयोगी यामफवपदोधराविज्ञानाकलपाशववि
द्याक्रमणाभ्यस्तपार्थिवयोगशवशादेवविरस
स्वसमसोदयः स्यात् गृहीतयदाभिमानस्तु यदा
सकलः अत्रापि शाकोत्कन्याभावापोचतद्दश
नेशतिप्रमातृतापन्नस्य यातत्वस्य भेदः स्वरूप
तश्चेदंप्रमेयमिति एवमपरत्रापि पृथ्व्येकास्मि
न्प्रमातरि याणप्रतिष्ठया भेदनिरूपणारूपकमीते
दृश्यनः आणत्वादिपौरुशकात्मावेयावेशपर्यंत
मूर्दिति तथा यानदिरभोगेकरूपा द्वितीयाचारद
कोलासरूपा प्रमातृत्वाभिमानमयी उपाया
तस्फुटीभूतग्राहकरूपा मध्ये तपनदिह्लादश
केनमध्यारादपंचवद्व निर्विकल्पस्वभावे विकल्प
ज्ञादके बद्धवास्यरूपे तोकान्तदिः शाङ्कादनीय

च विकल्पे पंचरूपत्वे उन्मिषिता उन्मिषता सा वेद्यस्फु
टक्रियारूपद्वा तदिदयात्मिका सान्द्रतस्यैकत्वग्र
पत्ताभावात् उन्मिषिततत्स्वकार्यकर्तृत्वे चैत्येव
माष्ट्रदनीयविकल्पपांचविध्यात्मरूपा स्वषट्करणा २
निर्विकल्पकाः ततोपि निर्विकल्पस्यैव समानता
येसः विकल्पस्योन्मिमिषिषा उन्मिषता तदिदया।
त्मिका उन्मिमिषिता वेतिषत्त्वयः स्वकार्यकर्तृत्वात्
ग्राहकरूपत्वेऽस्मकं न साभूयोगमेतत्स्येवं विवेकय
ना ह्रिरूपदेशात्तु शीलितनस्य वैचयोंवट्टयस्य विभाग
न विविंचते विकल्पमूलतेत्वत्वदिम्लनता स्वादि
सं विज्ञाविषयावटविकल्पतेव लोकाम्ल विकल्प
विश्रांतातामहता मयीमहमाख्यादितं भावविकल्प
प्रसंगे निर्विकल्पो विसर्गध्रुवमप्रकाशितामिवम
स्मरे इत्थं वस्तां स्ववि विश्रांतारव विकल्पनिह्नासे
वत्स्या प्रकाशतपवेतीयमसौ संवन्मे ग्राह्यग्राहक
योस्ताव पानेनत्राभिनवगुप्तगुरवः एवंवपांचर
रूपत्रिये पावत्स्फुटद्रमात्मनो भेदस्यस्य नेता सोव
त्वयं हृदयंगमसति यावालिन्तटिकः यिवावेशः तया
यातदिस्सर्वतः पूर्णाहता यासर्वज्ञानकरणाविश
भावस्यमानात्सर्वज्ञत्वसर्वकर्तृत्वायकल्पते तत्रापा
यद्वाह श्रीकलटः तटिपातश्चत्र पातशाह्नसैवम
गवती श्रीमत्कालीमात्सद्भावो भैरवः शक्तिभैरवं
रहस्यारहस्यतेन एवंमेश्मरेशात्तदैः प्रभ्यति त
न भासमानत्मिहिः प्रथ्या वेवनागराय स्वमानिरूप्यते

त० २१
५

नन्वेवं यस्मान्न हि द्विधा यायाम्भसंविदो यद्वै विश्रमस्तोऽन्या
पदेऽस्मन्नावस्थानं वेद्यस्यानन्वापि केवलतायास्संविदः
नचापि पृथक्कस्यरहितत्वयदापि द्वेयत्तयावहीरूप
तयाभानं तदा जाग्रदवस्थामेयमातृप्रमाणेवयदा त
न्नैवाविष्ठामात्ररूपतया भानं संकल्पः तदा स्वप्नावस्था
यदा तु तन्नैवापि ष्ठात्मरूपतया वीजात्मतयैव भानं त
दा सुषुप्तावस्थाः समापवति प्रः प्रमेयप्रमातृप्रमाणाव
स्थाः प्रत्येकं जाग्रदादिभेदात्स्वतुर्विधा रूक्ताः यदा तु
तस्मिन्नेव प्रमातृविश्रान्तिगतेः प्रमातृः पूर्णतोन्मुखता
तारतम्येन पूर्णतोन्मुखतया भानं तदा तुर्यावस्था सा च
रूपं पिण्डस्थपदस्थमित्येवं विषयं संशयतीर्थपश्यामीमन्नुपा
त्रिका प्रमातृप्रमाणानामप्रसारानेकधा मध्यमवस्थानैः प्र
मातृप्रमाणप्रमेयताभिः षट्केऽस्मिन्दवस्थात्रयात्र
ग्राहकत्वाद्विभेदा एतदेवावस्थाचतुष्टयं पिंडस्थपद
स्थरूपस्थरूपातीत शब्दैर्योगिनो व्यवहरंति प्रसंख्ये
न पञ्चात्स्य सर्वतोभद्रं ख्यातिर्मिश्रावाप्तिः प्रवयश्चति शा
स्त्रेः प्रत्येकं वा यदर्शितं तेनैव लोके सोकवाचि केच य
स्मात्सर्वत्र भूतेन्द्रियरूपं तत्त्वर्थातीतं सर्वातीतं महाप्रचयं
चेतिरूपयंति किंच यस्य यच्च हार्षं स्फुटं च्यिरमन्नवस्थित
तायतत्तस्येव तद्विपर्ययः स्वप्नः योऽयं शाकलस्याभोगस्य
संवेदनं सुषुप्तं योविज्ञानाकलस्याभोगः भोग्याभिमोक
वृत्तानवयं मंत्रादीनां संभोगः भावानां शिवाभेद स्तुर्यातीति
तं सर्वातीतं तत्र स्वरूपसकलो १ प्रलयाकलः २
विज्ञानाकलः ३ मन्त्रतदीशतन्महेशवर्गः
४ शिवश्चेति पञ्चदशभेदे पञ्च ॥ ॥

वस्थाः स्वरूपं प्रलयाकलः इमादिक्रमेण त्रयोदशमे
देहस्वरूपं विज्ञानाकलशक्तिः विज्ञानाकल इत्येकाद
शमे देहस्वरूपं मंत्राः नदीशाः महेशाः शिव इति नव
मे देहे स्वरूपं मंत्रेशाः महेशाः शक्तिः शिव इति सप्तमे
देहे स्वरूपं महेशशक्तिः महेशाः शक्तिः शिव इति त्रि
मे देहे प्रथिम्नेपि शिवतत्त्वे क्रियाज्ञानेच्छानन्दविहृप
णामास्य संख्येन योगयना: पंचपदत्वमाहुः भूम्यादी
नत्वज्ञाले न हि भवति वस्तुतो हेशापत्यमानसंविदि
श्रांति वस्त्वस्फुरति सर्वं रूपाभावान् भावोस्य यस्मात्
तेनास्मिन्नैयज्ञाले क्रमगत कलनां निर्विकल्पामा
हंतो स्वात्मे प्रामर्शसाराम् एवमपि व सतःप्राततस्यात्म
समाम् पहिणाभारभावकश्च एव प्रभंतरिपर स
ख्यिव पसमस्थयाणरज्ञप्रल इत्थि हिनिदकलेह सेव
प्रणापश्च रूफ्ड भावकलाः समस्तभरिप्रदस्वस्व
रूपाणभरित्वविश्राणं तरलतवतवोहिणहंउ
तो प्रसिपहविश्वसमर्घपूरणाकमणाक्रमेणति
हालभिसाणमिपंचावब इतिनेयमोरनबभेदपक
शंनेनामनवममाह्निकम् गेंरुत्वावमसधाकर्त
पधात्वनिरूप्यते नत्रपयाभुवनेषु तुगामिकिंविह
पंतत्वमित्यत्र तथा तत्वेष्वपि वर्गशो पदत्वगामि
पेनकला पकरूपकलनामहिम्नात नयथाप्रवि
योनिहम्भिः निवर्ततेयत्तत्त्वसर्ग इति जलादिप
धानाभेवियावेपतिरोभावेसंविदापिक्यात् शुद्धवि
पादिस्वकास्वेषांनांवचकनरागोपशमात् पतदेव

(21)

इवतत्वरूपंपार्थिवप्राकृतमायीयशाक्ताभिधंपृथिव्यं
दिशक्तीनामंशावस्थानेनशक्तित्वेयावत्परसूक्ष्मो
विद्येते स्पर्शस्यचसत्पतिघत्वमितितावतिशुद्धमंड
ले शिवतत्वेशांतातीतानतस्योपदेशभावनार्थोवकल्प
मानानात स्वतंत्रतपर्यंतत्वंतत्रापिपृथ्व्यमर्यंतकला
तीतं एवंपंचैवकलाःषट्त्रिंशत्तत्वानितथाहि प्रमेयतं
द्विधास्थनयस्मतेनेनिदशकरणत्वेहिधाशुद्धकर्मत्वा
स्पर्शचेतिदशकरणनोपर्जनकर्मभावास्फुटत्वात्सं
वशुद्धकर्मभावात्संच विगलितविभागतयाविकसि
तत्वेनैवं सर्वोवच्छेदशून्योशिवतत्वेषट्त्रिंशो नयदे
पदिश्यतेभावात्तेषांप्रतत्यातिष्ठापदंनत्वमसत्रिंशं नहि
नवषिभावमानेष्टात्रिंशेनवानवस्थातत्सभावमानत्वं
नवच्छिन्नत्वात्तेनप्रयोगिनोवेशपकरणेसप्तत्रिंशपद
पर्यंतसाननात षट्त्रिंशेनसर्वतत्वानीर्णनयासभयाव
छेदमितिपंचकलाविधिः विज्ञानाकलपर्यंतमात्म
कलाईशांतेविद्याकला शिष्टेशिवकलेतितत्वविधिः
पर्यंतववनतात्वप्रमाणरूपदितिमयांशगासीस्थूलस्तत्व
पररूपताविविधापृथक्नेनतत्वकलात्माप्रभेदः सारवि
श्रांतासेवविविधः तत्रपमासतायापराधाप्रमाणं
सेवतोभूनरेगशाम्यतायामेवाधा नत्वमामेदप्रय
मात्रतायांवर्णानाप्रसएववासौतावतिविश्रामात्तत्वम
रूपोभवतीतिएकस्यैवतादृशस्य शुद्धपदमेववर्णमंक
प्रकृत्याश्रयाकपर्यंतिच निरूपितः तत्वार्णमार्गेनयते
रसमापत्रभसवमेवपरमश्यामगानितत्वा ॥

ग्गं ह्निकपदमंत्रवर्णतत्त्वभुवनमयपरकला प्रपञ्चग
तत्त्वमेकपदमंत्रमैत्यभुवनमिति मूर्धा षोडशवर्णाः
पदमंत्रतत्त्वमेकं च शान्त्यतीतेयं प्रधिनवशुमेना
योगयपशुकं संग्रहाय शिष्येभ्यः उनद्व्यङ्कवार्गा ऽवि
सरिमहसोमह पंचकलामय पद्दसततन ऽपंच
कलामहेस उक्ताणा ऽवितत्वा ऽङ्क ऽसुहृसननमरि
हविधोयतरंगमहा महसोविश्रभामऽवमतक
विमरत सव्यल उग्रहजालनिग्रपधर्मापरिमरि
मेहहो चेत्रणभरिग्रभविनग्रणहमसिमह्निग्र
कालिमणमानसपाणपवणधीसामसहपरिजं
जिवेणतेजिवउ ऽनिहलपरमऽवणाहङ्हाऽ
उण सतिदणग्राबाहणप्रणसगिहाणा ऽउग्र
हिणग्रतत्त्वसविदग्रहकलणनिवाहाणपतिव
ऽविग्रापदहऽतत्र इति तेषु सारे कलाषडध्वप्रकाश
नं नाम दशममाह्निकम् तत्र यावदिदमुक्तं तत्सर्वं
कस्यचिदपवर्गाप्तये यथोक्तसंग्रहनीत्या भवति
कस्यचित्तु समाणदीक्षाया उपयोगगमनादिति दीक्षा
दिकं वक्तव्यम् तत्र कोऽधिकारीति निरूपणार्थं शक्ति
पातो विचार्यते तत्र केचिदाहुः ज्ञानाभावावस्थानमू
लस्य संसारस्य तदपगमः ज्ञानोदयाद्धक्रियापात इति तेषा
समस्तज्ञानोदये पूर्वं किंकृत इति वाच्यं कर्मपाते क
र्मफलवद्भोगात्प्रसंगो भोगिनि च शक्तिपातात्प्रप
गतावति प्रसंगः ईश्वरेच्छानिमित्तत्वे ज्ञानोदयस्य
सोमाश्रयतावेयकं च ईश्वरे रागादिप्रसंगः विह

त॰
२२
23

द्वयोकर्मणोस्समबलयोरन्योन्यप्रतिबन्धेकर्मसाम्यं
तेनशक्तिपातइतिचेन्नक्रमिकत्वेविरोधायोगात् विरो
धेचान्यस्याविरुद्धस्यकर्मणोभोगदानप्रसंगात् अवि
रुद्धकर्मापेक्षमौनदेवदेहपातप्रसंगात् जात्यायुष्प्र
दकर्मनप्रतिबध्यते भोगप्रदमेवप्रतिबध्यतइति
चेत्तत्तत्कर्मसद्भावेवयदिशक्तिःपतत्तर्हिसाभि
मतदार्किंनीवभियात् अथमलपरिपाकेशक्तिप
तस्तोपिकिंस्वरूपःकिंवातस्यनिमित्तमित्येतेनवैरा
ग्यधर्मविशेषोविवेकःसत्सेवामन्त्राग्निर्देवपूजाद्यादि
देहवैलक्षण्यमितिभेदवादिनोसर्वमसमंजसं स्वतंत्र
परमेशाद्वयवादेपुनरुपपद्यतएतत् यथाहिपरमेश्व
रःस्वरूपाच्छादनक्रीडयापशुःपुद्गलोऽणुस्संपन्नोभ
वतस्वेच्छाकालस्वरूपभेदविरोधलक्षणस्वरूपस्थगन
थितिस्त्वमात्मस्वरूपप्रत्यापत्तिंशक्तिनिपातक्रमेणावासमा
श्रयेच्छक्तिपातपारमेश्वररूपतेस्यातं प्रमाणमारभ्या
सौपरमशिवशक्तेःपातयितेति निरपेक्षप्रवृशक्ति
पातोयःस्वरूपप्रत्यापत्तिफलःयत्तुभोगोत्सुकस्यसकर्मा
पेक्षःलौकिकस्वरूपभोगोत्सुकस्यसापेक्षशक्तिपातःप
रमेश्वरेच्छाप्रेरितमायागर्भाधिकारीयरुद्रविस्व
लादिप्रेरणमन्त्रादिरूपत्वेमायापाशविवेकफला
विवेकफलातिविवेकंपुष्टंहिविवेकमप्यपफल
प्रस्तुवानलरूपरतनभोगंप्रतिवभाति भोगमोक्षो
भयोत्सुकस्यभोगकर्मापेक्षाइतिसापेक्षनिरपेक्षःप
नवार्थंकस्मात्सिद्धिदेवशक्तिपातइतिसप्त।

वपरमेश्वरस्तथाभातीतिमन्तव्ये कोसौऽभ्यासाम
र्थसिद्धेरुद्देशनविषयकृतावादनेपि सवायेशक्ते
पातेनवशातीव्रमन्त्रमध्यसोत्कर्षमाध्यस्यनिक
र्षः पुनस्तेविचार्यात् तथोत्कृष्टतीव्राद्देवदेहपातेप
रमेशता मध्यतीव्राच्छास्त्राचार्यानपेक्षिताः स्वप्रत्या
यप्रातिभज्ञानोदयः यद्वेदयवाह्यसंस्कारैर्विनैव
भोगापवर्गप्रदः प्रातिभोगुरुरित्युच्यते तस्मादिनम।
मध्यादिकस्तनाकाचित् शास्त्राचार्यतस्तस्यसम्यग्वर
स्वावैचित्र्यादितिसम्प्राप्यातिभवेशाद्येयसासंवदाय
स्याद्रूपीतिनिर्भित्तिसंविभासादिचरूभेदनमाचार्यस्य
प्रातिभस्यागमेषूक्तम् सर्वथाप्रोतभोग्रोवतीयां
स्तस्त्रिष्वेवासनपिकारात्भेददर्शनरवानादि
शिवमन्त्रियोस्तकृशिवानोसष्टिलयादिकृतेषु म
न्तीव्राच्छक्तिपातात्स्वगुरुविषयापियासाभवति
प्रसद्गुरुविषयायांमतितिरोभावएव प्रसद्गुरुतस्तत
कुरुगमर्तंशक्तिपातादेव सद्गुरुस्तसमेत्तनत्वा
स्वतन्त्रज्ञानपूर्णः साक्षाद्भगवद्भैरवभंधारकएव
योगिनोपिसम्यग्ज्ञानमयेवसावकेत्वेनयोगि
त्वस्याभोगफलावरणादिसबसेवानुपयोगात् प्र
सद्गुरुस्तत्त्वमस्यर्वएवएवंपियास्वर्गगेरोज्ञानलक्षणं
देतात्माप्नोतिपयासघएवसंक्रोभवति जीवन्मपि
शववावलोकनात्कथनाच्छास्त्रसमीपनस्त्र्यीद
र्शनात्स्पृष्टानादिमाद्रूपोभेदः प्रभासवतोवात
दानीसघएवप्राणवियोजिकोदीक्षांलभते सात

न
२५
25

मरणानन्तरमेव कार्येति वसाम इति तीव्रस्त्रिधा
तत्कृष्टमध्याच्छक्तिपातात्कृतदीक्षाकोपि सात्म
नः शिवतायां नतथा दृढप्रतिपत्तिर्भवति प्रतिपत्ति
परिपाकक्रमेणातु देहान्ते शिव एव मध्यमध्यात्तु
शिवतात्मकोपि भोगेप्सुर्भवतीति तथैव दीक्षा
यां ज्ञानभाजनं सद्योगाभ्यासनलब्ध मनेनैव देहेन
भोगं भुक्त्वा देहान्ते शिव एव निकृष्टमध्यात्तु देहान्ते
णाभोगं भुक्त्वा शिवत्वमेति इति मध्यस्त्रिधा भोगो
त्सुकता यस्य प्रधानभूता तदा मन्त्रेण पारमेश्वरमंत्र
योगोपायतया यत्नस्तेनान्तके पारमेशसंयोगादे
श्रपतोमात्तपर्यन्तवमनशक्तिपातत्रयात्तत्रापि ता
रतम्येवैविध्यमितेषष्ठः शक्तिपातः वैसवादीनां
तपानाञ्चयद्वतनमोतातानेतिनेह विवेचनं शिवश
क्तिप्रदानेतसर्वेरेहक्रमापरंज्ञानं भवति यपि
तत्वोपायतत्रासप्तमशक्तिपातोविचित्रो पितार
तम्यवैचित्र्याद्भिद्यते कश्चिद्देहस्वादिह्यस्य समध्यादि
क्रमेणाष्टानः पंचकेतप्राप्तपरिपाकः सर्वोनीशोभग
वत्सर्वशास्त्रपरमाधिकारितामेत्यतत्स्थलेषनक्र
मेणानवमेमदने कोप्युक्तममिति अतएवापराय गा
शासनस्थागुरवोपीहमेरुतमाः दर्शनेष्वनधिकारि
णः ऊर्ध्वशासनस्थानगुरुरपरापरशासनं यस्वतप्रमाण
यतिपूर्णताविति सर्वाधिकारी सवैदेशिकोगुरुरावा
पौदीक्षकः श्रमकः सवाय्यूर्णताज्ञानमेव सर्वोत्तमत्वे
नविनादीक्षाद्यसंपेतः योगीवफलेन्नकस्यचकोप
योग्यपात्मीरेशतास्यवहितमेवफलंदातेशक्तःउपायो

पदेशात्तत्रान्यपुंस्कोमोहोऽप्यणुपायात् ज्ञानस्थोर्न
कोहीचवहन्नपिगुरुकर्यात् उक्तंच श्रीमदार्यीय
यात्तग: पुष्पाम्बुष्पानरंवेनेन विज्ञानार्थीनयाशि
ष्यगुरोर्गीतरंवजेद्विति गन्ममीनमादिज्ञानभेदा
पेक्षयातेषुनवर्तते संपूर्णज्ञानगुरुमागेतयाय
ष्क्रितमेव ननुसोऽप्यभवन्विपरीतबाधवकिंनमा
स्य: नैवेतिभ्रम: तस्यहिपूर्णज्ञानत्वादेवरागायमा
व: तस्यवचनादिकंशिष्यगतेनैवकेनविद्दयाय
त्वानास्वस्नमादिनानिमित्तेन तस्मादितितत्उपासनेय
तनीयं शिष्यगीननस्यागेएवमनुग्रहनिमित्तंशक्ति
पातोनिरपेक्षएवकर्मादिनिरपेक्षणात् ति
रोभावश्चतिरोभावोहिकर्मापेक्षतयाछन्न: एव
महाभागितफल: यथाहि प्रकाशस्तान्तमात्मगुरुहे
पिमूढवस्वरूपेतत् हृदयेनचमूढचेष्टानिरुद्धति तथा
मूढोऽपिप्रबुद्धचेष्टामेवागायनादिकांकुर्यात्रिन्देस्व
यथावामूढचेष्टांक्रियमाणापिप्रबुद्धस्यध्वंसम
तितथाप्रबुद्धचेष्टासात्वनिंद्यमानानिविद्धावं
रणात्स्वपंचतथैवविशंकमानमानेद: स्वमाहूप
केनिमज्जयतिनहितस्यशक्तिपातस्यतिरोभावो
स्ति अन्यापिचकर्मापेक्षतात्पूर्ववन्निषेध्या तथापि
वेलाबैविद्याद्दितेदेहमात्रोपभोगपर्युस्वफलत्वेवा
दीनाममधवर्यागुरुदेवास्यादोसेवानिमेनोभव
प्रसक्तानामिवप्राक्केवमामनोस्यानेतस्यागिनामि
वनयापीन्वावैविंशातिशा भूतोऽपिस्वपंवाशक्तिपा

त॰
२५
25

तेनगुरुस्यतेऽस्मन्नोपावन्मृग्र्वादिकृपामृत्वेनेत्येव
पेवकृत्वाभागिनंस्वात्मन्यनन्यतयापरमेश्वराप
वेतिनखंडितमात्मानंपश्येत्तथानिर्गलस्वा
त्मस्वातंत्र्यात्परमेश्वरःशाक्त्याश्रयेदनेनंयामततयावि
भूषणरयापि ग्रपञ्चपिवाधात्मिस्त्रस्मिन्नुद्भवदावे
तभ्ययाञ्छ्नतवामोघशक्तिपातानेपतकः जहिरि
ग्रज्ञातमेहमहाग्रहाविसंविरिविअद्गपणसग्रानि
विपरपमहाग्रहाश्रविमलमहर इतितंत्रसारेशक्ति
पातप्रकाशननामैकादशमाह्निकं ग्रंथप्रदीपादि
कंवकृत्वमिमेकेपतोदीताखरूपनिरूपणार्थंश
क्तेयंस्नानमुपदिश्यते स्नानंचशुद्धतोदितेनशुद्
वावपरमेश्वरस्वरूपसमावेशः कालस्यापसमीहि
शुद्धिःकालश्चंवनदेकरूपप्यतत्वभावरूपोनरसं
वलनाभिमानः नदिहस्वतंत्र्यानन्दविन्मात्रसारेस्वा
त्मनिविश्वशापिवातदन्यरूपसंवलनाभिमानाशु
द्धिःस्नावमहाभैरवसमावेशेनत्यपोह्यते सोपिकस्य
चित्ताञ्जितिभवेत् कस्मात्प्रपायान्तरमुखप्रतीतश
पिवेकद्दियादिभेदेनसममलक्ष्यस्ततयाक्रविकल्प
विकल्पाविश्वतयाश्वासपलक्षुविधिविशेषभेदःसवा
शपावितिजलपवनहुताशनाकाशसोमसूर्यात्म
रूपास्वष्टासमूर्तिभूमैरव्यासमहिम्नापरमेश्वरस्व
पतयाभाविताभिस्ताटात्म्येनचदेहेपरमेश्वरसमा
विष्टःशरीराविभागत्वेनातितन्मयापिपरमेश्वरस
मावेशयाप्तिः कस्मापितस्नानवस्त्वादिताहिजनक

तान्परमेशोपायतामेतीत्युक्तं श्रीमदानन्दादौ इति
गम्योपायो वीर्यमलदाहो व्याप्तिः स्वप्नसामर्थ्यं स्थिति
सामर्थ्यं यथेष्टमेतानि तेषु मध्यफलानि तेषु तेषु
पादितस्य मेरुस्य मतत्त्वपर्यायितात् वीरादेशानन्तवि
शेषस्तत्पथा रणारेणः वीरांभः महामरुद्रैरमलस्य
शानानभः तदुपहितो वेदार्को वाल्मीनि विकल्पकः
पुनरपि दासाभण्डरतया ह्वितं वह्नितपास्य मवता
शात्मतत्तन्मयीकृते तत्र तत्र निमज्जनमित्युक्तं विशे
षस्तानन्वद्ध्वीराधारगतं विरीतत्त्वेन शिवमयी
कृत्येव मंत्रवक्रपूजनं ततस्तेनैव देहप्राणोभ
याश्रितदेवताचक्रतर्पणमिति मन्तव्यं स्नाने ग्राम्यं त
रेयस्यानन्तरं द्वारादिरूपधारणयानन्तरं पार्थिवाशे
वत्केतन्मयीभावपरभैरवसमज्जनमाह स्नानेय
स्यान्नतृद्ववतितदपि मज्जनं परमर्पिणहाण त
हिंसाविदानन्दिति द्विनामानंपरब्रह्मणा इतित
न्त्रसारे स्नानप्रकाशनं नाम द्वादशमाह्निकं ॥ अथ य
तमहृदयोपायागाद्यानं याप्रत् तत्स्वपरैव हृदयं ये
न प्रसादादुक्तं परमेश्वरसमावेशयोग्यं भवति तदे
वनत्वस्यामलत्वं उक्तावपि ध्येयतादात्म्यमेवके
रणान्तदपि भावप्रसादादेवेति तावत्स्थानं पीठपर्व
ताग्रमित्यादिक्षेत्रशास्त्रस्थानादेशपत्तनायपर्वतोद्
ध्यः तेषु तेषु पीठादिस्थानेषु परमेशनियमात्परमे
श्वराविष्टानां शक्तीनां देहग्रहणात् ग्रामदेशराष्ट्र
पात्मिकानां तेषु देशादयाः पात्मिकानामपर्वता।

ने.
२९
28

ग्रदेशैकान्तेनेन विलेपपरिहारादेकाग्र्यप्रदत्तमि
तितत्पपागगृहाग्रवहिर्देवसामामन्यासंक्रपीनकर
योः पूर्वेनततो देहहीनफड़ीं ह्रीं ग्रस्तह्रीं इत्याभ्यां शक्ति
शक्तिमहावकाभ्यां मालिनीशब्दरुशीमंत्राभ्यांपु
केनेवादौ शक्तिः ततश्शक्तिमालिनितिमुक्तोपादाया
श्चिरोमम् भुक्तोत्तमवीविपर्ययः मालिनीहि भग
वतीभ्रस्वेशाक्तेरूपंवीजयोनिसङ्घेट्टनसमस्तर्कं
मसंघस्तवर्ग्यंचैतनामकरूपशक्तिमालाभिर्भुक्तफ
लेषु श्रुत्विनासमसारशिशिरसंहारनादक्षमरीमिह
मोदयाविणीदानादानशक्तिभुक्तोत्तिरलयोरेकत्व
स्तेः अतपवहिमुष्टविपिरापमेरपतन्यासात्पूर्णो
भवति सोजनोपिमाकूटवेमवात्रिनिरंजनतामस
महोपदेशो भवति देहन्यासानेनरमर्चयायेपमेवमा
मः इहहिक्रियाकारकाणांपरमेश्वराभेदप्रतिप
त्तिदार्थ्यसिद्ध्ये पूजाक्रियोदाहरणीकृतानच
सर्वकारकाणांमर्थ्यं परमेश्वरीभावः पत्रपुष्पाधार
स्पृष्टानत्र्याग्रपादानकरणयोरर्थं पाटस्तुतिस्मार्स
भ्यामपहृदेहन्यासान यागस्थस्योर्दिलादिन्यासान
पवेक्रियाक्रमेणापिपरमेश्वरीकृतसमस्तकार
कत्वैवदशासर्वक्रियाः पश्यविनापिपत्रवत्तान
योगाभ्यांपरमेश्वरएवभवति पवमर्चयाशन्यस्य
पुष्पधूपाद्येः पूजयित्वा तद्विपर्यस्तसारेपुष्पा
दिवर्णेतेततः प्रभामंडलकेभ्यो मोवेदा ॐ
वासपरिवारायनमः इतिपूजयेत् ॥

ग्रग्रमेतत्वद्धिस्थाने सतिप्रविश्यमेऽन्तःस्योंऽहिंसाग्रं
ववाग्रपरिवारद्वारदेवतावक्रष्टुंजो पूर्वोक्तं च स्था
मादिकुर्यात् नवाद्दिस्तनोपिफडुफडितिग्रस्तजा
मगुंछ्रशक्तिच्छविद्यानपसारितान्यानानः प्रविश्य
परमेश्वराकिरणोद्धयाद्दष्टाभितोयागगृहंपश्यत्
तश्चपत्रत्रिरामिगुवोल्लिखेत् यथा भगवद्द्वा
रेनूनसातासिद्धियवसस्वपाशोभवेत् तत्परमेश्व
रस्यातंश्रमेवमूर्तीभासनयादिकृतमवभासय
ति तत्रविमर्शकाशएवमध्यंततरतरपविभागश
शूतेः प्रकाशस्वीकार्यमर्थं श्रुतयाभूतमपः प्रका
शनसमुल्लीनेपूर्वरतरदपरे समुल्लीभूतप्रका
शनाद्दनंतरेतत्प्रकाशयानागोरदृस्यानंदत्तिणाम
वक्तृ[illegible] त् नत्तसमुर्वनवभाभ्यवाऽउन्नरामितिदिव
तवंतत्रमध्योभगवान् ऊर्ध्वेऽस्येशानवक्त्रंप्रपःप्र
तालवक्त्रे पूर्वादिवत्रवक्त्रीतत्तत्पुरुषघोरसद्योवा
मा[illegible]ख्येदिव्यवक्त्रमध्येमायातत्सः रेणेकेनविमर्शदि
मेवमूर्तिकृतमेवविग्रमेदंभासयमीतिदंताततद्वा
मेर यथायथावमवद्धयालेचपितत्मिष्टासतोऽयरः
शरीभवति तथापरमेश्वरोमध्यतामेतिसर्वाधिष्ठा
रनेवमाध्यस्थमितत्कं एवंयथाभगवान्स्थिभा
गकारी तथास्त्रयोपि सहितपरमेश्वर्यवत्तानशा
कितिरिस्त्वकं तत्रतश्चपूर्ववक्त्रैःपूर्वायचैवचतयानवै
व एवंसात्मापीनापिससंमुलीनप्रदेशास्पुरस्ते
तातएवंसात्मसत्पंपरमेशात्रितपेकीभावनयादि

ते॰
२२
27

कैर्वैतत्समभिनवगुप्तगुरवः एवं स्थितेऽस्माभिमुख्वस्तु
पविश्यदेहपूर्यष्टकादावहंभावसमावेशेन देहतो देहे
न्तरत्रिपात्रपि परदेहवद्देहत्वात् तमोनिरस्तं गाथ
वयामरूकसमस्तिष्टिसाभावाख्याकैलाशस्य स्वर्ल
मेवमूर्तिः तदुपरियष्टोपदिष्टयाम्यदेवतावरूया
सः यथायमनवेद्यशक्रयोगपाम्यललदासनत्वाद्गवस
वात्मादीनां यागेष्वेव बहुप्रपञ्चतादिति गुरवः तत्र च पर्वे
वसमानाग्ररायापबद्धीवानुसमानानामसभावदशात्तु
सन्ध्यैयाति घोडशमासो भवति तत्र्यकारणानाश्रय
विश्वरूपेशसदाशिवशक्तिरूपाणांप्रमेकमायिष्ठा
नात्मीड्रशतत्त्वकलापस्यलौकिकतत्त्वेनीर्णस्यमे
रवभयार्काभेदहनेत्मासप्रोणाङ्केरवीभावः ते
नैतदनवकाशंपदाङ्कः श्रेतं रागमूर्ध्नि लक्षणात्पुनः
किंतत्सदृशिमासादिनेति नावस्थितदतरंगमेरव
वपुर्यस्यात्मनवभासितदृष्टिसंहारवैचित्र्यकौटि
पवमसमात्ममलकयोगापरमेश्वरीभूतेप्राणदेह
त्र्यादिभावविनाविहितः षष्ठ्यध्यपतनपरमाधैः
यथासंभरंसृजयेत् तत्र शरीरेप्राणोपिपिवनद्व
मोरणस्पूनात्रमासेत्तर्पीत् तत्र्यथा ग्रायायथाक्रि
मूलेमूलेकन्दश्रामूलसारकलंविकांतेकलानतनामे
देहः मायात्मकोऽथशिवमतः सिक्कात्माशुद्धविद्यापम्मन
वैवसदाशिवमंपाठकः सपदमहाप्रेतः प्रकर्षेणाली
नवाहोरात्रयामैनवेयात्मकदेहस्यामादामर्षा
त्मकाश्चेतितत्राप्यर्पितेतत्र्चरन्थयपनिर्गतंतारान
वर्तिशक्तियापिमीसमनात्रपमरात्रयद्विधकांते तत्रपरिष्ठर

पमरयमोन्मनसे एतस्मिन्विश्वमये भेदग्रासनीक्षा
ते ग्रन्थिष्वात्तत्पाशापकर्षभावेनाधेयभूतो यथाभिम
तो देवतां कल्पयित्वा एतदैव समस्तभावनिर्भरात्म
वि विश्वभावान्तर्पणात्तेदेवपूजनेयदेवतन्मयीभव
ने तत्स्थाने यत्नस्थावियोतः परामर्शसंभावनादात्ने
लनेमन्त्रयः एतत्साविथपरामर्शकमग्रवह्नमहाने
जस्मात्तस्यावलादेवविश्वात्मीकरणं सहोमः तदेवं
शान्त्यापरिहारं तन्नएवबह्निगशौर्विस्फुलिंगवदा
त्मानेयैवपूजयेत हृदयांतःमिदेयाग्रे विश्वतमूल
तस्कुरेन देवीवक्त्राग्रगंत्यक्तकर्मः शिवरतांग्रवेत्
मूलाधारादिषट्कानम्योमग्रशरणामिकालेवपीय
त्वसंचारस्थितिभ्यां ल्यामलनाशनात् एवमन्तर्यागम
यादेववस्तुनकृतकृत्यता समयत्रस्तदाविष्टस्यता
यापिबहिर्ग्रपिकार्योयागोवक्ष्येदहानयएवयोपि
तथासमावेशभानभवतितत्स्यमुख्योबहिर्यागः
तदभ्यासात्समावेशलाभोएतत्स्वस्यापितपशूना
तिरोधानायाणपागः तदत्रजापितस्यकस्यवल
स्यशुद्धिप्रदत्वात्ययप्रदादीतांविकीर्षतदापिता
सनार्थभूमिपरिग्रहगलशार्धनंकुम्भकलशयो
पूजोस्थंडिलार्चनंवकर्यात नित्यनैमित्तिकयोस्त
स्थंडिलार्चनहवनेएव तदाधिवासनं गंथास्य
संस्कृतपात्रलाधानमस्मीकरणमिवदमांगांदेव
स्यकर्तव्योन्तत्वस्त्वग्राहणाम् शरालक्ष्मदर्शांत्रपक
रणाइल्पाणांयाणागृहानवतितनयापरमेशानेनोवं

ने॰ ह्योनपूजोपकरणयोग्यतार्थंणामितितत्रसर्वोप
२८ करणापूर्णांघागारहूंविधायभगवतींमालिनींमा
28 त्रकांवासुत्वातहृणांतेनपुंजभरितेगृहीतेभावद्य
न्नुष्मांजलिंक्षिपेततत्रकाम्यणमानियथासंभवंसं
ह्यार्घंधान्यात्ततलाजादीनितेजोरूपाणिविकीर्य
याम्योदिशिक्रमेणसंवत्स्येदितिभूपरिग्रहः ततः
शुद्धविधानसमासंतेदेवागणपतेःपूजा ततःॐम
मानन्दभ्रूयष्टिनमलेकृतेपूजयेत्ततोयागम
न्दपं गंमयणतत्रगुणंमेमसर्वापिष्ठानतयाविधि
पूर्वकंतेनस्वरन्त्रोतरशानमांशंतेनतेनॐभद्रु
मीत् द्वितीयकलशेविघ्नशमनायाघ्यपूजेत् ततः
स्वकोदेहलोकपालानांशान्पूजयेत् ततःशिष्यम
नयेदित्तिनस्पष्टस्तेविकलशेदद्यात् सचेवगुरुःॐ
भमादद्यात ततःशिष्यंग्रहपर्येनेभविघ्नशमनायर्थं
दापानयेनेसॐभोतुगाढदिमसर्वंपवन् भोभोश्व
स्त्वयासर्वांदिशोविघ्नप्रशांतये सावधानेनकर्म
तेभवितव्यांशिवाज्ञया अतस्मानाम्निभोरस्येकमेवत्त
नयेशामांदिशिकंभक्ष्मापयेत् विकिरोपर्यसकल
शेततउभयपूजनंततस्थंडिलमध्येपरमेशपू
जनेततोग्निं ॐ हंपरमेश्वरशक्तिरूपतयाभावयि
त्वातयाग्निप्रज्वालयेद्दयाग्निमोधाग्निनासहैकी
कृत्यमंत्रपरामर्शादिमेवतत्वलंशिवाग्निभा
वयित्वातत्रसम्यक्पूर्वमेवसल्पर्युदाज्येनतिलेक्ष
प्रदंपात्रेणचयोत्तणामेवतिलाज्यादीनांसंस्कारःसंस्क
व

योऽस्य परमेशाभेददृष्टिरेव संस्कारः ततो यथाशक्ति
हुत्वा स्रुक्स्रुवाहुत्यां योग्यत्वतया शक्तिशिवरूपाय स्वा
हान्तेन विधाय सममपादोर्ध्वितो द्वादशान्तगगनोदि
तशिवपूर्णेन्दुनिस्सृतपतत्परामृतधाराभावनकृ
र्वतो वषडन्तमेव मधुस्वारूपं वा मन्त्रयातेति ष्टदितिपू
र्णाहुतिं मन्त्रवक्तसंतर्पणीं ततश्चरुं शोधितमानीय
स्थण्डिलकलशाग्निमवह्निभागं भागं निवेद्यैकभा
गमवशेष्य शिष्याय भागं दद्यात् ततो दन्तकाष्ठं ना
मानीय प्रथमनिवृत्तिदिक्स्थं स्वनशुभं तितन्वरो मेव
णकार्यः ततो विक्षेपपरिहारणभाविमन्त्रदर्शनया
यतोऽथैवं हुने शिष्यं प्रवेश्य जानुस्थितेन कृताञ्ज
जलिक्षेपेन ततः सस्नातमाचान्तं ततेनैव वासो शक्तिपा
तानुगृहीतकरणानामिति हितमन्त्रे तस्थाने साक्षा
देशापवर्पत्तन्मयो भवति गुरुगृहीतकरणानामन्त्र
संनिधिः प्रत्यापतः यस्त्वासिद्धभूतानाम् ततः स
दक्षिणाहस्ते होष्यतथा देवतावक्रं प्रजपितामंत्रं
वेश्यनाभिं शिष्यस्य पाशान्तं रन्तं निक्षिपेत् ततो वा
मसाम्यतया प्रजपितामृतं ततो प्राशयेत् ततः प्रणा
मं कुर्यात् ततो भूतदेवतादिग्बलिमथ मासजना दि
ष्टोंवह्निर्दद्यात् आचामेत् ततः सर्पवद्भोजनं कर्त
शिष्यान्मतां मां सहैकत्र पुनःप्रबुद्धः तिष्ठन्स्वपन्
धिपभाते शिष्यश्च दृष्टस्वप्नमेवं वदेत् तदर्शनस्याऽर्था
ध्रुकान्तकोऽहि तस्यास्मातो केवलमत्रेणात् त्रिषु
तिं कुर्यात् ततस्तस्यैव परमेष्ठेर्पजयितानन्दगोष्ठी

न० २५ २९

स्पर्शाणक्रमेणाशविश्पष्टकं ठतात्लनलाटरन्ध्रद्वारस्थं
नेशुषष्ठकारणषेकस्पर्शेऽर्थेंद्रमेकमष्टोमेस्का
रोक्षितपत्केविकालेशिष्टशाणेनैवविग्रमप्यु
नरवरोद्दिग्वापादिताछ्छाचनानिशत्सेस्कारपरे
कृतरुद्रशापतिस्समयीभवति ततोऽस्मै पूर्जमेवं
श्वाधेसमर्पयेत् ततस्समयानस्मैनिरूपयेत् गुरौ
सर्वात्मना भक्तिस्तथाशास्त्रे देवेष्वतिहतिश्रिनिपरा
भवता गुरुवत्गुरुपुत्रावेविंद्याम्सेवन्यहृत्तमप्यतन्
वेदीत्विनादेस्मत्दर्शने योनसमभ्यस्यतदाशयनार्थे
नतुस्वतरतिमंतव्यं स्त्रियो वन्ध्यास्तजुगम्याहेतन
कुर्यात् देवमानागुरुनामतथामंत्रपूजाकलाहतो
नोच्चारयेत गुरुपभूकेशाध्यादिन भुंजीत यकिंचिद्गो
किकं कोशादिकं गुरुसंनिधौ न कुर्यात् नक्वातिरेकेण
नामसोकर्षशुद्धिंकुर्यात् सर्वमग्राह्यादौगुरुमेवपूज
येत् सर्वेषुवनैमित्तिकेषु शाकिनीमादिशाह्वानव
देत पूर्वदिनानिमज्जयेत् वेमवाधेरयोद्दुगिमस्मह
संगतिंनकुर्यात् यतस्तामनष्यास्त्वं जातिचुह्वान
यरेपत् गुरुवर्गेगृहागतेयथाशक्तिपारोकुर्यात् प्र
योमार्गेस्थितंकंचिदिस्मवाधेतद्वास्तकुरूस्त्वात् गुरुक
न्यापितजेत् नदापिलोकर्षशुश्रूषापयेपत् लिंगाभिस्व
हसमाचारमलंनकुर्यात् नान्येवंतपथ्याशक्तिशन
येत शंकालयजेत वर्कोस्थितस्वरमाम्यादिविभागज
मकृत्तेनसकत्स्पयेत् यारोगहतेनामदायतनतो
योदिकृगकमानेनपश्येत मंत्रसटस्यमनवरतस्मर
तं इत्येवंशिष्यः क्रमात्समस्तानभ्युपगम्यगुरुं च ॥

नदारशरीरपर्यंतं यदक्षिणायामपि मोक्षर्थं दीक्षि
तोऽस्त्रीनानाप्याद्विकोस्तर्पयेत् भाविविधिनाव
मूर्तिवक्रं तर्पयादेर्थं समर्पयीभवति मेध्याभ्यासेन
स्पृह्याद्यायाश्रवणोध्ययनेपिकारीनैमित्तिकेन सर्व
मग्रहमेवाभ्यर्थ्येयेते दिसामर्पिकोविधिः प्रधान
मालोक्य समस्तमंतः शरीरस्थमात्मानमेवावलोक
यन्नेपटस्त्राहयिपाहिंघकपर्यंतमेवं समर्पयीसि
ञः स्नानसत्रलभाश्रयोरशसारपारमेररश्रतारार्ज
रविश्रंगाणिमणाऽजोऽभिसीमताणपहसमम
यदित्तपारमेश्वरतरिणीहमज्ञाणिणारथ्येतित
जस्वणावद्वपरिभवहारतवानजिसा रतितेरसा
रेसमर्पिदीवाप्रकाशनेनामरयोदशमाह्निकम्
अथपुरश्चरदीक्षाविधिः सवविस्तीर्णतयालोका
दवधार्यः संक्षिमस्तुच्यते समम्यंतविधिकृत्वात्स्नी
येहिविमृष्टाक्षमंडलसाम्रतायिकं यागंस्थनयेत
नरवाम्रपीवारंहारदेवताचक्रंचवाह्निः स्त्रनयेत्
ततोमंडलपूर्वभागपेशाकोणादारभ्याग्रयानेप
क्रिकमेणगणपतिंगुरूंपरमगुरूंपरमेष्ठिनेपू
र्वाचार्यान्योगिनीचक्रवागीश्वरीतेत्रपालंवस्त्नये
ततनत्राग्नंसमशुचितामादायमूलमूलात्प्रमथ्याति
तकमलातसमस्तमधानेमस्थापयेत् ततोमध्यमे
त्रिसूत्रेमध्यारायांभगवतीश्रीपरांभंथारिकाभे
रवनाथेनसहवामारायांतेषुवश्रीसहपरादक्षि
णारायांश्रीपरापरादक्षिणात्रिसूत्रेमध्येश्रीपराप

नं ३०
30

गवामपि मूलमध्ये श्रीमदपरार्द्धतयष्यासंपवंस
वीधिष्ठानाधिष्ठात्रे भगवत्यास्सर्वं पूर्णत्वदधि
ष्ठाना भवतीति ततो मध्यमूलमध्यारोपो सम।
स्तदेवतावर्गे लोकपालास्त्रपर्यंतं संभिन्नतये व
पूजयेत् तदधिष्ठानास्सर्वं पूजितं ततः ॐ मेका।
लेशमंडले श्रीसारस्वतनिचाभेदभावनया पंचाधि
करणमनुसंधिं कुर्यात् विंवद्धनातपिलानैवेद्यप।
रिपूर्णं विनशाठ्यविवर्जितो यागस्थाने कुर्यात् श्रम
तिवितते महामंडले यागो न कर्तव्य एव पूर्वमनी
वतो निवेदयेत् तेपि हि एवमनुगृहीता भवतो निर्क
रणीकृतया पशुविधौ न विचिकित्सेत् ततोश्री प
रमेश्वरीं ताम्यादिभिसंतर्प्यं तदग्रे मंपशुं वपाद्ये
मार्धं कुर्यात् देवताचक्रं तद्रूपयानर्पयेत् शुनमंडले
पूजयेत् ततः परमेश्वरं विज्ञाप्य सर्वाभिमसमस्त
घडुध्यपरिपूर्णमात्मानं भावयिता शिष्यछुभावस्थि
ते कुर्यात् एवंतदोहपरां जीवद्वनरूपापाममतेष्व
येत् नदीगंधाप्रतिकृतिं दर्भगोमयादिमयीमध्ये
स्थापयेत् तथा विपुंशिष्यमध्यपारविघ्नोहितं
शुष्वादिभिस्सहशितकृता समस्तमधानतदेहस्य
मेत् ततश्चर्यं विचारयेत् श्रीगोविंदः शुभं न शोय
येत् समुत्तोस्तशुभाशुभमनुभयमपि निर्वीजायां
तसमयपाशान पिशोधयेत् सा चासमयमरणार्थं
येत मर्त्वस्यकतेध्यातिपरमेश्वराज्ञातस्थापितगरु
देवाग्निभक्तिनिष्ठस्माप्तिहिः प्रचवसर्वज्ञवासमनु
ग्रहणमेवभेदकत्वात् मंत्राणां वासनात्वेन तन्मकार्यं

कारितान् एवं यावत्समस्तभेदमननस्यापगमं स्वपरामर्शान्विशे
षसमस्तमध्यान्तस्वदेहगतेशिवाभेदभावनया। वि
शोधयेत् एवं क्रमेणपाशांशशाखस्थितिद्वादशा
न्तपर्यन्तं स्वात्मदेहस्वात्मचैतन्याभिन्नीकृतदेहवै
तन्यस्यशिष्यस्याप्याशयतयैवानन्तानन्दमरसिस्थाने
येश्वर्यसारेसमस्तज्ञानक्रियाशक्तिनिर्भरस
मस्तदेवताचक्रेश्वरेसमस्ताधभारितेविश्रामाव
शेषविश्वभावमण्डलेतथाविधरूपैकीकारेणशि
ष्यात्मनासहैकीभूतोविश्रान्तिमासादयेदिमेवप
रमेश्वराभिषेकोभवतिततोयदिभोगेच्छुःस्यात्तदै
षैवतत्तद्भोगेच्छास्यभवति तेचैवसमस्तयत्तन
पायोजयेत् तदनन्तरंशिवहस्तेपरमेश्वरस्वभावा
ताड्गिति प्रसन्नेगुरुहस्तमयदेहमस्मैचिन्तयेद्विशे
षासमस्तपाशान्वियोजिकादीक्षाततःशिष्योगुरुहृद
क्षिणाभिःसर्ववस्तुजयेत् ततोगुरुःशिष्यस्यविधिपूर्वकं
म् श्रीपरामन्त्रःग्रन्थकस्याग्रकंतत्त्वंशोधयामीतिस
हान्तंप्रतितत्त्वेतिसर्वाङ्गत्तयःश्वेतपुर्णवोपरंताव
च्छिवान्तमन्तशुद्धिः ततोयोजनिकारुक्रमेणपूर्णा
हुतिः योगेक्षेमंगस्यानेयोजनिकार्थमपराशुद्ध
तत्वस्पृष्ट्यमन्यानमाशुगर्दक्षिणाभिःपूजनंकृ
त्वाशुयककदीक्षापूर्ववर्तमानमेकंवर्जयित्वाभूत
भाविष्यत्समस्तकर्मशुद्धयति एवंसमस्ताधम
र्मीक्षसमस्तावदिक्षसत्यायविभेदस्पृक्ततःशिष्यस्यो
पायतत्त्वान्निनास्वतांस्वेकतांसंगमप्यन्यद्वरःशिष्ये
कभावतत्त्विति प्रपद्यतस्मिन्नरूपानन्दविचारपूर्वकं

न
३१
31

यावत्सविश्राम्यतितावद्देवशिवात्मभावेपशुरश्नु
पैति जैसङ्कल्पकोभातत्तयाविणशुद्धश्रयत्वविषो
हमशुद्धमोपशुमहेश्वरस्तुहोश्लयेविणश्रुतस्माव
जितशुसश्वसशुश्च इतितंयसारेश्चरकदीतायका
शनेनामवत्तदेशपाह्निके ग्रंयसाश्चतगासन्नमव
णास्यहृयदीतांकुर्यात् समस्तमध्यानेशिष्यन्यस्य
तेवक्रमेणशोधयित्वाभगवतींकालयाज्ञीमस्म
र्मेकर्तनीन्यस्सलयाक्रमात्क्रमेमर्दयाशाविभिघ
मस्तरभ्रवत्तिशिष्यचैतन्यंकुर्यात् ततःपूर्वोक्तक्रमे
णायोजनिकार्यंपूर्णाहुतिंदद्यात् ययापूर्णाहुत्यैवे
जीवोनिशुन्नःपरमशिवाभिन्नोभवति उक्तंश्रीतादि
मीयापूर्णाहुतिर्भागस्यानेयोजनायतत्कालेचतस्य
जीवत्तया नाशेषषवर्तनमत्रस्तविर्णाकरोपदे
तस्माद्धिपरामर्शस्वभावास्त्यपशुदृपशुवैतन्यशु
द्धविमर्शंकरोति समयादेरपिचेतसाठेपिकारः
सम्पत्त्येतिर्भीजान्त यदिदीतांमष्याययातशक्ति
पाताप्रवदर्शयेत् तदाद्विशिवहस्तदानकालेयंवे
धिः त्रिकोणमग्रेयज्वालाकरालेरेफविस्फुलिङ्गवह्नि
दीप्मावक्रप्पायमानेसंकलदृत्तिणहस्तेचिंतयि
त्वातत्रेवहस्तवीर्नेकिंचिच्चितियष्कर्धायोरफ
वापितत्फकारपरस्पराभिरम्यतांजननयाक्कि
दद्यात् एवंकुर्वन्तिहस्तंशिष्यमस्तकेवि
निपेत् इतिहपारेणपारीतानिर्वी
जस्तकार्यकारणम् ॥

मर्थ्यं विधं स्मिन्नो भवति स्यावरणामपि दीक्ष्यैव नो
क्तात् वायुभुग्रानत्मवस्थिते द्रोधूयमानेशिष्यलक्ष
भूते विनयेघेनतलयालक्षुहृष्यपतेरिति मन्त्रकर्त
नोविधोलङ्भावेवाजभावाविनयेयादिमंत्रः तत्त्वे
वितपथ्येनानिशक्रूलतदाश्रक्रतेपरमेशः जंश्र
श्रुतिविविसंसंगेहृणाजइति समनुमुस्वार रक्षामतिर्ये
णोतोतममसोकरेरफूरम इतिनवमायेपमपदोद्दा
प्रकाशनेनामपंचदशमाह्निके अथपशोत्तस्य
दीक्षाह्विविपअमः मृताजीवश्वतरकृतगुरुमेवप
वमृतञ्झाभिनोवाभिवावादिहृतोस्मिवारहतोमृक्ष
तएणोरितनयाहविंस्रवोनरापानशक्तिपातोवाव
यादोहयरमातात्रयचमृतदोक्षायामपिवामृताऽदिनो
पशूत्यतमंडलेमेचविशेषसन्निधयेघयरवहूलाकि
याउतमुपकरणंब्रह्मादिस्थानंपीठादिमंडलेविधि
मूलाजादिग्राहृनिर्देयविशेषः मेरुस्वयंदीनब्रह्म
नयरस्यधोगिनस्तदेकभक्तिसमावेशशालिनो
ज्ञानिनस्त्वसंवत्परंपते सन्निधानहृतवापयोनर
घकासमुदितवेतकाकथास्यादितिपरमेश्वरोणि
के ततोदेवंपूजयित्वातदाकृतिंकशादिमयीमग्रे
स्यापयित्वागवांसादितत्त्वानोपदेशकमिणस्तापश्चे
तमच मूलाधारादेतस्यप्रसृतस्यविततानवनाघ
देहवीर्यणकम्पनासागगनपरिगतेवोदितन्यासमभी
ष्टपावकृमाभिरामश्चवितनतरशिरवाजालकेनाथ
चक्रंसंख्याघाभीष्टजीवानयनमितिमहाजालनामा

ते
३२
32

प्रयोगः एतेन ब्रह्मादनीयं ब्राजति परवशं समुत्तीर्ण
नमात्रैषं चादानीयत्वेन हेत्सकलमयत्नतो ऽथ समर्थ्य
यथेष्टमी श्राकृष्टाशुश्यतो वा मन्तजनविषयेकर्षणी
येष्वजीवयोगः श्रीशंभुमाध्यागमपरिगामितोऽना न
नामामयोक्तः वहिरपीर्यकथेनभवत्याकर्षणादौ
विनाभ्यासादिति वेद्यागहेषादियोगवशेनतत्वहृदयं
वैश्वयीवेशायोगात् ततोऽनियतिनियतितत्वादभ्यासं
पेतास्मादेव इदन्तनुग्रहात्मकपरमेश्वरतावेशात
प्याभावः परमेश्वरपवहिगुरुशारीरावधिष्ठानहार्येण
तृष्णानन्तु शृणुति सर्वाविनृमहिमेशक्रशायम्
एवेनान प्रयोगात्कृष्टजीवो वाशवनातीफल्नादिवाश
रीरंसमाविष्टो भवति मनव्यन्तरमनः प्राणादिसा
मग्रभावात तदनुध्यानवलात्स्पन्देनपितादृशेन
स्मिन्सृर्देवमोत्तणादिसंस्कारः पूर्णाहुतिर्योजनिकां
तः प्रश्रयप्रेपूर्णाहुत्या तस्यदर्भाद्याकारस्यपरतेनेमि
लयः कर्तव्यः एवमस्तू ते सो पूर्णाहुत्येवापक्षमतेय
दिसर्नृवकयेततिर्यक्त्वस्थितः मनुष्यस्तदेवज्ञानर्य
गेदीत्वाविवेकं वान्भवेतपिकादियावीरवादितिम
नोहरणामजीवतोपियरोत्सयोग्यमेशक्तियातेय
मेवकर्मादार्भोकृतिकल्पनजीवात्कृष्टिवर्जमूर्ध्वा
नमात्रोपप्लापितस्यैवास्यसंस्कारः दीक्षावभोग
मोक्षाभयदायिनी स्ववासनयवलीयस्त्वा भोगवास
नाविकेस्यचासंभाव्यमानस्वात् वहुभिर्हन्त्यताम्
र्थ्यानानसंस्कारावलवान् शून्यस्तनसंस्कारायस्या
न पर्यात्पापिरीतितस्यतथ्यवक्तानागविभावः

तिपरमेश्वरतावेशहाक्षान्हानेयाभाशुरुः परोलमभे
सन्यायदोलितेतिकिमद्भुतं परमेसिवनस्मथ्रतेण
ब्रह्मिंग्रसक्कुरमानपरमर्थजोग्राविसना सदिक्रःय
रोकाश्वेपिसिस्मगतो इतितेत्रसारपयोलदीतास्र।
काशनेनामघोड्शमाह्निकं अयलिंगाद्धारः वैसवा
दिदलिगानेयोतेभुग्रासनेभयास्मितात्लहृदीतवना
वायवलमयामनस्याग्रप्यनपिकृतायरशासनगुरु
परेशासेविनस्तेपदाशक्तिपातेनपारमेश्वरेणान्म
त्वीक्रियतेनदानेषामयंविधिः तत्रैनकृत्वोपवासम
न्यदिनेसाधारणमन्त्रपूजितस्पतदीयावेष्टाग्राविन
स्पभगवतोग्रमवेषायेत तदास्पत्रन्तःशद्दीनोभक्तिर
पेत ततोसोप्लायत ततःशस्पव्रतं दत्तकाय्याभामं
स्कास्यवन्धनेत्रप्रवेश्यसाधारणोनमंत्रेणपरमेश्वर
मूर्त्ताकारयेत् ततस्माधारणमंत्रेणाशीवीह्नतेयाश्च
मुद्रिक्रुर्यात तन्मेत्रसंपुटेनामकृत्वाग्रापश्चितेशाप
यामीतिसाहान्नेशातनद्भूयात ततोपिस्र्णाहृतिःवो
षडश्चेन ततोव्रतेश्वरमाहूयस्तत्रजपितात स्पशिवात्त
या अर्केविक्करत्वमस्पभवेतिश्रावणाकृत्वानेनये
पिताविमृत्यग्नौविसृज्जोदिति लिंगोद्धारः ततोस्याधि
वासादिशावदीतायथ्यक्रम अथरयापिगाद्धेशास
किश्रीतमानसः संकल्पतदीसायपश्चानिशेत संग्र
गावभूत पत्रावग्राणमोनतसमासासएकत्वरविलय
एणपरमेसयसारण इसगुरुवोरुपमारणसोदिल
इलिंगोद्धारविधि इतितेत्रसारेलिंगोद्धारणेनामस

न मदशमाह्निकं ॥ अथाभिषेकः ॥ सम्यग्ज्ञाततन्त्रं
११ साधकमथ गुरुं वाभिषिंचेत् यतः सर्वलक्षणही-
33 नोऽपि ज्ञानवानेव साधकत्वेऽनुग्रहकरणे वाधिकृ-
तो नान्योऽभिषिक्तोऽपि साधिकारसमर्थो गुरुहीना
यरूर्वमपि न यत्नवेति एवं न यत्नवापनाधिकार
वन्येन विदेशपस्थापिनावन्यपवास्यहीतायकर
णेऽभिषिक्तोऽमंत्रदेवतानामात्मसिद्धये यामसिके
प्रत्यहं जपहोमविशेषपूजावेशान विधायत्रैतदर्पी
त तदनंतरं लब्धननत्तयोऽभ्यावादीत्तातावधिकृतः त
श्रनापायान्नीतेन नवपोग्यपरिहरेन दीक्षितमपि
तानदानेपरीतेन बुभुक्षीतज्ञानमपिज्ञातोपेत
न श्रत्रवाभिषेकविभवेन देवपूजादिके सम्यक्तला
नेतयासामर्थ्यपरार्थाधिकारतो वहनः साधकगुरुता
योगस्तयरहिकार्थं स तदभिषेक। सोऽपरिज्ञाय सन्नसंग्र
लतनसग्रणग्रहमेतपविनिकामगणाइजोवुसरसे
मारूततनऽजणाग्राकृहरणाडूचिति इति तंत्रसारे
भिषेकप्रकाशनं नामाष्टादशमाह्निकं ॥ अथा
धरणामनस्यानां गुर्वंतानामपि मरणसमनंतरंस
हायोदितशक्तिपातयोगादेवासंस्कारायोऽदीक्षा
रुर्यान् ऊर्ध्वशासनस्थानामपित्वसमयाना
मकृतप्रायश्चित्तानामिति परमेश्वराज्ञानत्वमे
सतोहोरेविधिकतकासमर्वपवशारीरकर्तव्यः
पूर्णाहुत्याशोधशरीरदाहः मुक्तानां नत्वप्रनीति
तृप्यासमयत्वयाममेषांश्चिक्रियोज्ज्ञान ॥ ॥

योगबलात्कुर्यात् तत्र शवशरीरसंहारकर्मणामे
वात्मस्वज्ञानकर्मणाकृष्णशेषनेवेधनववहानादिकं
र्यात् प्राणसंचारकर्मणा हृदिकंठललाटेचेत्येवश
वशरीरकर्मयेत ततःपरमशिवेयोजनिकांकृत्वा
तद्देहस्यगोंकृस्मात्रस्वेष्टाशुद्धानामस्येषामपिवाश्रं
द्धीनांरहंतयेदिनेमासिसंवत्सरेसंवत्सरेकुर्यात्
तत्रहमातेविधिंकृत्वानैवेद्यमकरूलेकृत्वातदीयं
वीर्यरूपांशक्तिंभोग्याकारांपश्चात्भोग्यशक्तिता
दात्म्यापत्तिपन्नांध्यात्वापरमेश्वरेभोक्तृपंयदिसं
वंभोग्यभावनिवृत्तमनापियद्यपिकृतार्थतान्यापि
बुभुक्षुःक्रियाभूयस्तत्फलभूयस्त्वापत्तिसर्वमावे
त् ममकोऽपितन्मयीभावसिद्धये जीवतःप्रमह्
मनुष्ठानाभ्यासवत् ततस्तानेनस्तुनकोऽपिश्चयमस्य
श्चादिश्राद्धादिविधिरुपयोगीतन्मरणात्दिग्यासमा
निनापर्वदिनं संविद्दशापूरणात्तावत्संतानस्ये
कस्मेविन्मात्रपरमार्थतानीवतोज्ञानलाभसंतानं
दिवसवत् समर्थश्चाद्यश्राद्धादिविधेःमूर्तियागः
प्रधानमितिश्रीसिद्धामते तद्धिपिशवस्तेनेमिति
कप्रकाशने श्रुत्वायहपरःशिवावशितयात्वरूपं
तिष्ठेसएवपरमेश्वरीभवतिनामकिंवाशुतंयथा
यथावित्कल्पनानन्तदीक्षानामाश्चकेविदात्मेतिन
शेकनयविमिनेष्णायेऽपःपद्मसरीरुसयत्नश्च
ह्यभवसमहाऽऽम्नातजनेनाविचितितत्सोऽभ्रियसो
तदेपिपरमेसहश्यजाग्रमहदृष्टिपविलिनइति

तं
३५
35

तंत्रसारेप्यादीक्षाप्रकाशनानंतरमेकोनविंशमा
ह्निके ग्रंथशेषवर्तनार्थं प्रकरणांतरं तत्रयादी
क्षासंस्कारसिद्धेज्ञानयोग्यतान्यतियावत्तदशाक्रान्य
तिमोक्षदीक्षासबीजातस्यांकृतायामाजीवंशेष
वर्तनंगुरूपदिशेत् तत्रनित्यंनैमित्तिकंकाम्य
मितित्रिविधंशेषवर्तनं ग्रंथेचसाधकस्यैवतत्रै
हनिश्चितत्वम् तत्रनियतंनित्यंतन्मयीभावरूप
नैमित्तिकंतदुपयोगिसंध्योपासनंप्रत्यहमनुष्ठा
नंपर्वदिनेपवित्रकमित्यादितदपिनित्यंस्वकाल
नैयत्यादितिकेचित् नैमित्तिकंतुतत्तदासनस्थाना
मप्यनियतं तद्यथा गुरुतद्वर्गागमनेतत्सर्वदिनेज्ञा
नलाभेदनामित्यादिकमितिकेचित्तन्ननियतत्पू
जासंध्योपासनागुरुपूजापूर्वपूजापवित्रकमित्यव
श्यंभाविनैमित्तिकंज्ञाननाभः शास्त्रलाभोगुरुत
द्वर्गगृहागमने तदीयजन्मसंस्कारप्रापणादिनाले
लौकिकोत्सवः शास्त्रव्याख्यादिमध्यान्तादेवतादर्श
नमेलकः स्वमातासमयनिष्कृतिलाभश्चेतेनैमि
त्तिकंविशेषपार्वनकारणंतत्रकृतदीक्षाकस्याधिष्ठ
स्यप्रयाणेमंत्रसवीर्यकंसंवित्तिस्फुरणासारमलि
वितवक्रागमेनेवार्थपरेत् मतस्तन्मयीभावसिद्ध
यंसाधिष्ठानस्यास्तन्मयीभावाद्यासंकल्पांत नत्वे
वंगुरुवैकालनयाविपसंस्कारालाभाभिसद्ग्यं यत्प्र
वृपरमस्थरंवंध्यधिलैविमलमकरवद्यातेसंव
रूपयास्यदेवतावृकाभिमन्त्रयतिविस्मितमिवदृष्टा
रूरप्रच्छन्नमासर्वतर्पणानैवमूपदीपाहारस्तीत

गीतवाद्यनृत्तादिना स्वेच्छयेन्युपेतस्य वीनतन्मयीभाव
मशंकितं तथा। आदर्शादिस्वमुखविस्तरमव।
लोकयतस्तत्स्वरूपानिक्षितिरविरेणैव भवेत् न
चायं कश्चित्क्रमः प्रथानेदं ततस्तन्मयीभावात् पर
मं च तन्मयीभावाविष्टस्य निर्व्यापिस्रुवा मनाक
लंकस्य भक्तिरसानुवेधविकसत्समस्तपाशजा
लस्य यथा विवसति हृदयं तदेव परमस्रुपादेयमि
त्यस्य रहस्यं। अपि शय्यापारमार्थिकभावप्रसरप्र
काशमुल्लसति या परमामृतहृद्कातयावेद्यते रह
स्यविदः क्रूनाधारपरांवमत्स्कृतिरसप्रत्यात्तण
तालितामातैर्मानसतः स्वभावऊरुमेषामोदस।
दोहिभिः आनन्दामृतनिर्भरस्वहृदयानवार्घपात्र
क्रमातांदेव्यासहृदेवदेहमदनेदेवार्चयेदनिशं र
तिस्मीकहृद्याक्रमर्थमतभीवयन्देवताचक्रंभाव
येततत्तो गुह्यप्रदर्शने जपस्तनिवेदनं वोध्येका
मेनविसर्जनं मुख्येनैव ग्रहयमभीयात् सर्ववा
जेलेलिपेत् नेलजादिपाणिनः पूर्वदीक्षिताश्च क
भोजनहारेणाग्रागमविदः मार्जारमूषकश्चादिभ
तेमोतश्रीकजनिन्नेतानिरयायितिस्ताम्यपि लोकाग्र
यरेव्वपानतां हऊर्यात् लोकंवापरित्यज्यसीतेति
स्येदिलयागः अथ लिंगेतवरहस्यमेवेलिंगप्रति
ष्ठापयेत् विशेषाक्षकमिति सर्वप्रतिष्ठितेषावा
हनविसर्जनक्रमेणपूजां कुर्यात् साधारनपातत्र गुरु
देहस्वदेहशक्तिदेहांतहस्थास्तपुस्तकेवीरपात्रम
तस्वत्रपापापात्रहरणांवाणीयमौक्तिकंसौवर्णं।

त-
२५
35

प्यगन्यद्द्यादिद्रव्यवत्स्वकृतमकृतं वा लिंगमर्चये
त् तत्र बाणारत्नादेवाधिकाधिकमेतत्सिद्धिर्भ
वतीति पूर्वं पूर्वं प्रधानं आधारगणान्विधायेद
मर्चेदर्चनं तत्र तत्सान्निध्यं तत्प्रधानमिति शास्त्र
गुरवः सर्वत्र परमेश्वराभेदाभिमानपूर्वपरमः
संस्कारः श्रूयपर्वविधिः तत्र सामान्यं सामान्यसा
मान्यं सामान्यविशेषो विशेषसामान्यं विशेषोवि
शेषविशेष इति षोढा पर्व सूत्रणाद्विधेः तत्र सामि
मासि प्रथमे पंचमे दिने सामान्यं च तत्र्योद्दमनव
मं च तत्र्दशं पंचदशानि द्वयोरपि पक्षयोः सामान्य
सामान्यं अनयोरुभयोरपि राश्योर्वहमानेन तन्ना
न्ति पूर्वं वितनुहृत तत्र योगसामान्यविशेषः मार्ग
शीर्षस्य प्रथमराशिभागकृष्णनवम्यां यो वस्यतरा
शिमध्यं कृष्णनवम्यां माघस्य राशिमध्यं शुक्लपंचद
श्याम् फाल्गुनस्य दिनमध्यं शुक्लद्वादश्यां चैत्रस्य
शुक्लपक्षद्वादश्यां वैशाखस्य कृष्णाष्टम्यां ज्येष्ठस्य कृष्ण
नवम्यां आषाढस्य प्रथमदिने श्रावणस्य दिवस
पूर्वभागः कृष्णैकादश्यां भाद्रपदस्य दिनमध्यं शु
क्लषष्ठ्यां आश्वयुजस्य शुक्लनवमीदिनम् कार्तिक
स्य प्रथमोराशिभागः शुक्लनवम्यामिति विशेषप
र्वविधानं चैत्रमघायां वैधृतिसंक्रान्ती सुदिनी शुक्ले वि
वे फाल्गुनी ज्येष्ठो श्रवणा ज्येष्ठा नाम विषक्रुंदे मू
लार्द्रे तो रोहिणी शुक्लो विशाखा हस्तश्रवणा
वेशाखितौ पौषमासे शीर्षादिक्रमेणायथा संख्यम

वति अथपुजेवर्जयित्वातस्यविशेषविशेषः अथ
विशेषश्चेदस्यपर्वणितदातदनुपर्वण्याहः अथ
ह्ययोगोवनवेलाप्रधानं नियमेनविशेषलाभा
त् अनुयागकालात्तुहितिस्यपर्वदिनेष्वयाअनु
यागशब्दवाच्यानांसर्वेषांयागानामनुयागोमूर्तियाग
अक्रयागशतिपर्यायाः तत्रगृहस्थस्यसर्वेष्वसमंतात्
सततंवितत्रक्रमात्मावेश्याकरणाततत्वांदिनेवतिच।
कयागेस्तुखेपूज्यःविशेषात्मासमयेन तत्रमध्ये
कृत्वाआवरणक्रमेणगुर्वादिसमध्येवीरश्चक्रि
येतिक्रमेणासेवेचकस्मिन्नावापक्रिस्मिन्नावासीन
ततोगात्रपूपुष्पार्घादिभिःक्रमेणपूजयेत्ततःपा
त्रेसवासितवरूपध्यात्वाशाक्तमस्तध्यातेनासवेनपू
रयित्वातत्रभोक्तोंशाक्तिशिवतयापूजयित्वातैये
वदेवताचक्रंतर्पयंकृत्वानरशाक्तिशिवात्मक
चितयमेनकंध्यात्वाआवरणावतरणक्रमेणभो
गमात्रप्रधानेवहिंतस्वतर्पणंकुर्यात् पुनःप्र
संचरणक्रमेणपवपूर्णाभ्रमणंचकंपुस्माति तत
आधारेविश्वमयंपात्रंस्थापयित्वादेवताचक्रंतर्प
यित्वास्वात्मानंवन्दितेनतेनतर्पयेत्पात्रमावेश
रंवेहितशुक्रिवींदत्तहस्तेनपात्राकारंभद्रंहार्थ
मुपरिमतदक्षिणाभ्यांनिसन्धीकृताभ्यांवेलित
शुक्रिःपतद्भिर्भिरर्थिर्वेतालगृह्यकास्तृप्यन्ति पात्र
पाभेरवः अत्रप्रवेशोनकस्यचिदेयः प्रमादात्तवि
पूस्याविवारंनकुर्यात्कृत्वापुनरिहगणचक्रयागंकुर्या

न॰ त्। ततो वदेद्यां भोजनादौ ब्राग्रेणस्थेष्टविकीर्येत्तु
३५ मष्टद्वेवासंकेनाभिधानवर्जं देवनाशाद्भेन सर्वान्यो
36 जयेदिति बोधसंकल्पयोगः ततोऽनंतदक्षिणायागः ग्र
हणमेकोपिसूत्रेयोगेन सूर्वेदिनानि सूजयव
र्षादेवपूजकोऽकं फलमेति विनासन्यानुष्ठानादिभि
रिति वृद्धहारीतोक्ते भोगिनां स्त्रीणां विधिः यथाशक्त्यातेन स
मर्पयेद्देवायगुरवे तथा ग्रथ पवित्रकविधिः सत्यश्रीव
त्समालाविधिरिमतश्रीसिद्धामतादीविधिरुपबंधकः
पारमेश्वरासावत्कस्य ग्रंथे चेत त्रीनेमतोकेविद्ध
पवित्रकेन सर्वेतिफलमिति तत्रापादत्रकाम्य
तत्पूर्णिमादिभोत्तेकार्यं पवित्रकं तत्र कामिकल्प
स्मपंचदशीकृत्वकोनिमाचकृपूरयतीतिश्रीनिर्ण
तेवविदः माघशुक्लपंचदशीतिश्रीभैरवकल्पोमि
विदः दक्षिणायनांतपंचदशीतिश्रीनेत्रसंभावि
दः तत्र विभवे देवपूजाविनाकृत्वा तर्पयित्वा पवित्र
कं दद्यात् सौवर्णं मुक्ताफलं विरचितान्यं स्तंतिप
टसूत्राककर्मीसकृप्यागर्भांतमोपकुर्यात् ततश्च
ततस्माच्छ्रेयसिकेपदकलाभुवनवर्णमेवंसंख्या
किंचजातनमेकेनाभ्यंतमपरंकेदामनच्छिरसि
श्रुत्यादितिचत्वारिपवित्रकाणिदेवायगुरवेचसम
र्पयपरिपूर्णेतत्पभावेनेनदद्यात् शेषेभ्यए
कमिति ततो महोत्सवः कार्यः चातुर्मास्ये सम
दिनेदिनेचतिमृत्योनापनृत्याः सतीवि
भवेमासिमासिपवित्रकंग्रथ्यवाच ॥ ॥

तर्थमासेषु अथवा सकृत्तदकरणेप्रायश्चित्तं जपेत्
तावत्यपि संभवद्विघ्नेऽत्यकरणेप्रत्यवैति लोभोपह
ततानाकरणेनानिन्द्यपतेः यदाशक्यापि विज्ञाने
ऽपितेपरमेशशासनेनतदाप्रायश्चित्तीतिवचनात्
इत्यथपर्वविशेषकृत्यविधिः ज्ञानलाभादेलौकिकोत्सवा
देपिसर्वत्रैवविद्वत्सापेक्षदेवतार्चक्रमस्तत्रविधि
विशेषतोभवतीतितथाविधापेक्षपर्यालोचनया
तथाविधमेवविशेषमनुयागादौकुर्यात् अथयागा
त्सवविधिः सर्वशास्त्रसर्वांगरूपव्याख्यार्थमभ्यस्येत
सोपिस्वशिष्यायपरशिष्यायापिवासमुदितंसंस्का
रेविनेशासनव्यावर्तीन अथपरशासनस्थायापिकरु
णावशाद्दीक्षयेद्बाह्यवैचित्र्यभावितशक्तिपातसंभाव
नाभावितहृदयोयावर्तीनमन्त्रोपदेशवर्जम् तथैव
तावत्सनातिष्ठितेभ्यस्तत्तरेभ्योनियमितवात्रतकायेभ्यो
व्याख्याक्रियमाणाफलवतीभवति प्रथममेवन्यादि
तिमापांभुविलिख्यसंकल्पवाप्यधाराविवतस्थंप
मध्येपद्ममध्येवागीशींवामदक्षिणयोर्गणपति
गुरूंचपूजयेत् अथपरमेवाभ्येयकल्पदेवतांतत
स्नामानामर्धपात्रयोगेनवक्रेणतर्पयेत् ततोव्याख्यातीन
स्तरवाक्यपटलयक्रेपूर्वापराविरुद्धंऊर्ध्वस्तत्राश्रुते
प्रसंगसमुच्चायविकल्पादिप्रातन्यापोवितेनप्र
र्वपत्तेसम्यग्दृष्टपितासम्यक्त्वहृदयग्राह्यंसाध्यं
लात्पर्यहतिप्रदर्शयन्पटलान्तेव्याख्यातीतनापिकं
नत्रापिवस्तुतेवस्त्वेतेनतर्पणपूजनमितियावत्सार्व

त
३७
37

समाप्तिः ततोपि पूजयित्वा विधायापीठं विसर्ज्योपलि
प्यागायेतत्क्षेपयेदिति व्याख्याविधिः अथ समयनि
ष्कृतिः यद्यपि तत्त्वज्ञाननिष्ठस्य प्रायश्चित्तादिनं किंचि
त्तथापि चर्यामात्रेच वमोहभागिनस्नानं तु दृष्टेन
मावारवर्तिनो दर्शयेत् अनन्तत्वानीत वर्षेकायत्रभा
गमोत्तसमयोल्लंघने कृते प्रायश्चित्तमकुर्वत्वपेशा
नेकृयादो भवतीति प्रायश्चित्तविधिर्वक्तव्यः तत्र स्वौ
वधे प्रायश्चित्तं नास्ति अमरमन्त्रबलाबलत्वात् आग्रवेशे
भगवतीं मालिनीमेकवारात्यभातिश्चिलत्वान्समाव
र्तयेत् यावल्लंका विप्रुतिर्भवति तदंते विशेषपूजा
तच्चापि व कृयागः सहि सर्वत्र शेषभूत इति समयनि
ष्कृतिविधिः अथ गुरुपूजाविधिः सर्वयागान्ते प्रथमे
ऽन्ते यागेपरेषु गुरुपूजां कुर्यात् पूर्वं हि सर्वविघ्नगम
यानौचित्तानन्तप्राधान्येनेति तन्मप्राधान्येनाकुर्वन्नधि
कारवन्त्येमवाहृ भवतीति तो सर्वथा चरेत् तत्र स्वा
स्तिकं मंडलं कृत्वा तत्र सौवर्णं पीठं दत्वा तत्र समस्त
मध्वाने पूजयित्वा तस्मिन्पीठे तेन परिशोभ्य तस्मै पूजां कृ
त्वा तर्पणं भोजनं दक्षिणामात्मानमतिनिवेद्योच्छि
ष्टं प्राकावन्दित्वा स्वयं प्राश्य चक्रे पूजां कुर्यादिति गु
रुपूजाविधिः नित्यनैमित्तिकं कर्म कुर्वतः कावि
वर्जितः विनापि ज्ञानयोगाभ्यां चर्यामात्रेण मुच्य
ते शिवत्वाऽसब्द्धस्तत्र कोपि विप्रपरछ्चौरश्रमि
तिणाजिणतमाऽऽकिञ्च भवरोग्रविइच्छ ॥ इति
तंत्रसारे शेषवर्तनं नाम विंशमाह्निकम् ॥ ॥

गेऽप्येवं समस्ते नित्यनैमित्तिककर्मनिरूपिते ग्रन्थेना
ऽप्येवागमस्य प्रामाण्यमुच्यते तत्र संविन्मात्रमयो वि
श्वस्मिन् सा विदिच्च विमर्शात्मिका यो विमर्शस्य च शास्
नात्मकत्वा योऽसिद्धा यो सकलजगन्निष्ठवस्तुनस्तद्रू
तस्य च कर्मफलसंबन्धवैचित्र्यस्य यद्विमर्शनेन तदेव
शास्त्रमिति परमेश्वरस्वभावाभिन्न एव समस्तः शा
स्त्रसन्दर्भो वस्तुतत्त्वपकफलप्रापकप्रकाशिकावृद्धे।
शेनैव तत्र तु परमेश्वरनियतिशक्तिमहिम्नैव भोग
भोगे रूढिर्लौकिकानामिति केचिन्मायोचितभेदपरा
मर्शात्मनि वेदागमादिशास्त्रे रूढाः ग्रन्थतत्त्वाविषय
वे मोक्षाभिमानेन सांख्यवैष्णवशाक्तादौ परन्तु विवि
क्तशिवस्वभावामर्शनसारे शैवसिद्धान्तादौ ग्रन्थस्य
समयपरमेश्वरतामर्शनसारे मतादिशास्त्रे केचित्
विरलविरलास्तु समस्तावच्छेदवन्ध्यस्वातन्त्र्यानन्दपर
मार्थसंविन्मयपरमेश्वरस्वरूपामर्शनात्मनि श्रीत्रि
कशास्त्रक्रमे केचित्तु पूर्वपूर्वत्यागक्रमेणालंबनेन
वैसैव मेकफलसिद्धेरेकस्मादेवागमात् भेदवादेषु
समस्तागमनामेकस्य कार्यत्वेऽपि प्रामाण्येनावस्थ
स्थिते प्रामाण्यनिबन्धनस्यैकदेशसंवादस्याविगीत
तायाश्चानिर्दिष्टाग्रहत्वस्य च स्वतन्त्रपरमेश्वरवाचो विष
यभेदादकिंचित्करः प्रत्युत नत्वविशेषवत्संका
रभेदसंस्कारातिशयस्तदभावे कोविदनपि कृत
त्वमिति समानमात्रमभेदवत् फलोत्कर्षापकर्ष
स्तत्रैवोपनिबद्धागवत् भिन्नकर्तृकत्वेऽपि सर्वसर्वक्ता

त कृतनवमत्रसंभाव्यतेतदकृतदतिविकृतकार्ययो
१८ गात् नित्यतेपिआगमानांप्रसिद्धित्वावद्वाद्योपग
३८ म्यो ग्रन्थयद्व्यतिरेकाभ्यत्वानीनांप्रमत्वादीनांतस्या
माण्यमनन्तत्वात् सत्परजतेयथ्यामीतिहिसोव
र्णिकादिपरप्रसिद्धेवप्रसिद्धिरेवागमः साकाचिद्दृष्ट
फलाद्भुतितोभुंक्ष्वेइतिवालस्यप्रसिद्धितएवतत्रत
त्रयथाक्रिनान्वयव्यतिरेकाभ्यांनत्वानयोरभावात्यो
वमावश्यायांनष्टावेष्यांकिंविकरः प्रसिद्धिनमृतीकृ
त्यसेत्स्वकस्मैविकार्याय काचिद्दृष्टवेदेदप्रवृत्तिल
यथरूपकेवल्यफलराकाचिच्छिवसमानतफल
दा काचिदैकपर्यवसायिनीमाचयप्रमेकमनेकवि
धेष्वेवचक्रतप्रसिद्धिःपूर्णाजगतियायादृशीभवि
ष्यन्मतादृशीमेवप्रसिद्धिवलादेवहृदयपर्यवसायि
नीमभिमन्यतेइति रिक्तजंतोरितिरिक्तावाचोड
क्तिः तासांकांचनप्रसिद्धिंप्रमाणीयोयत्रोत्कृष्टफल
मिमलमभेन संविद्प्रकाशपरमार्थतयायथेवभा
सामद्दशत्यपितथ्येतिविवेच्यतः समससमसमय
विश्वातिभाविमर्शसारसमाख्यातशास्त्रमतत्रराम
जिमदष्कायसिद्धिवाङिपववहारेसोरप्रसिप्तीसं
कोनतहोहिनाणानिणाद्यसिद्धिर्यथोरपरमासिवो र
तिनंवसारेश्रागमप्रमाण्यप्रकाशनंनामेकवि
शमाह्निकम् ग्रंथसमाप्तेयमया
सनासमुन्मिषमाटशाहक
वास ॥ ॥ ॥

नाद्रूपत्वापिकारिणः इति श्रीमत्कौलिकशक्तियापानि
रूप्यते तत्रोक्तं योगसंचारादौ आनन्दं ब्रह्मणस्तद्देहे स्थितौ
खमध्यवस्थिते ब्रह्मलवारिणाल्लस्य मार्गादानन्दव
र्जिताः आनन्दकृतिमाहारवर्जे वक्रस्य यामकाः हृयो
पिनरकेचारे तस्माद्देनोस्थितिभवेत् तदनयास्थिता
कुलयागः सर्वेषां कुत्रापि शक्तेः स्वदेहयामले याणो
संविदिवेति तत्रोक्तमनुत्कृष्टः पूर्वः पूर्वेलक्रय
र्थसिद्धिकामस्पृहितीयवर्थपंचमास्तर्वेष्यानिर्वर्तमाः
वस्तुमनुमतोऽमुख्यस्तस्यापि द्वितीयाद्याः नैमित्तिके
यथासंभवमनुष्ठेयाय चविधि पूरणार्थं च तत्र चाद्य
स्फुरितमानन्दपूर्णं चोरयागमत्करणः पटः पूर्वोक्तमप्य
वालिंगादि तत्र स्वात्मादिकतेष्वानेपत्तथैव पूर्णानन्द
विश्रान्तैवरुन्वशुद्धिः प्रथमं प्राणसंविदद्वैकीभावभा
वयित्वा संविदस्य परमशिवरूपेतान्समविंशतिर्वे
रमेत्र मूक्ष्यार्थमूर्धवक्रदृग्यसमूर्तिशुधनेलामविलो
माध्याविद्याध्यपरिपूर्णान्तापरमेश्वे अपरत्वेपरापर
त्वेपरत्वेपि च तथाहि मायाशुद्धत्वाविशुद्धाधीयम
तिपर्यन्तं सप्तविंशतितत्त्वानि कल्यादीनां तत्रैवान्तर्भा
वात् विद्याशक्त्यापि परापरत्वेन रूपं च कस्पसमपक्षा
ज्ञातत्वभवोद्भवानादीनां धर्माणां सप्तविंशतितत्त्वे
वोक्तं श्रीमत्कुलेश्वरादिपादैः परत्वेपि पंचशक्तिरिप
रमेश्वरः प्रतिशक्ति च पंचरूपतापवं पंचविंशतिश
क्तयः तास्वात्मनात्मसमष्टिधर्मविभागाम्प्रकाशक्तिः सा
वान्तधिनवविभागेष्वेवंसमविंशतिरूपतायां संविद।

न० ३९
39

ये: शिवोनुद्विधाप्राणापानसंघट्टस्वारमात्रेणैववहो
ऊर्ध्वाधेनपरमशिवपदप्राप्तिवद्व्याप्तिरितिकिंन
किंचिदभिधाभवति तथाविधमध्यापिष्ठितकर
णावक्रावतवचनेनोद्भवतिनोयागाद्ग्यहूदिगापा
शहीनपितन्मयीभूताकर्षीत ततोहंपात्रमपिशि
खावमध्यास्यैवस्फुरयेत्तन्मयस्ततहिरुद्धिः स्थैरि
तात्यपितदसेनवामानामाग्रसयोगादेहवकेभुमे
यवकेभूजयेमर्पयेस्व ततःप्राणामस्तनाःस्थंदिले।
विस्फूलात्मकेशक्तिचितयमासनेकल्पयेन्मायो
तिहिमाशीगेकारचशक्तिचयात्रं तदुपरियाम्यवि
मशीभूपाशक्तिरित्येवंसत्क्रूदक्षारगेवापाशपेयस्या
संकृत्वातत्रैवाधेयभूतायामपिसंविदिविस्वपश्येतद
पिवसंविन्मयमित्येववविश्वस्यसंविदानेनवतव्यासं
घट्टीभावोभवतिसंविदउदितत्रैवपर्यवसितंपतो
विश्ववपाप्तसंविदुदेति तत्रैववविश्राम्यतीत्येताव
तेसंवितत्वंसंघट्टीभावद्वयात्मभवते तद्धकेस्पष्टितसं
घट्टीकृत्यतिततोगान्धभूपासर्वकर्ममादीनाम्मश
हीभावान्नानर्पयित्वास्वविश्रान्त्याजमोपसंहृत्यतले
निक्षिपेदितिवाप्ययागः अग्रशक्तौतथासोत्यशक्तिर्न
लामेवीयागामुभयोषामुभयात्मकत्वेनप्रोक्तासत्र
रेभस्यचनशिवशक्तिप्रवोधेपरस्यैव्यापातानप
मयानियमावश्रुहूपनयाततुभाधायेषतेनववि
शिष्टचकस्यापिशक्तिन्वेयावानतत्रेशाखावन्यथा
सैवपूजन शक्तिचयातमामसंकोणात्रयेमध्येवि
सर्गशक्तिरितितद्याभाविशेषः ॥ ॥

एवं स्वदेहे तथैव चक्रे ततो बलरन्ध्राधश्चक्रे च प्रथ
यामले शाक्तेलेतत्प्रमेतत्र दृष्टभेदस्ततोऽनपेक्ष्यवधः
ज्ञानाद्दीक्षा संगाहोकेतनश्च गलजं हित्वा दात्मसमर्के
धेहे तत्सहोभूत्वा श्वेधं सातात्दध्यानस्या क्रमावतोसि
घोभ्रमणान्तर्मान्तस्थतिकलनः वक्रमर्गोत दोविस्या
दन्नचक्रं तथा तु गं वहिः पुष्पादिनातत्स्वगात्यभूस्ताम
वादिभिः पवमानत्वसन्दोहितत्त्वश्रेष्ठा बलस्थितिः
प्रतुचक्रगतास्वकतादात्म्यादभिन्नोयते निजनिज
भोगाभोगप्रविकासमयस्वरूपपरिमर्शो क्रमशोऽनु
चक्रदेवसंविद्भूके हि मध्यमं यातिप्रतुचक्रदेवता
त्मकमरीचिगतास्वरूपाधिगतवीर्यं तद्बक्तिनह्रदा
त्मकमसोन्यसमुत्थवेभवति ततस्सगलमूर्धयामम
वेशासस्यत्वज्ञानसंहोभे तभानत्रवक्त्राणप्रिकाति
तद्भातत्मयानितिनष्टव्यक्तरर्थ्ययामलमेतत्कालितमि
हासंकथ्यपदेवतदा क्रमतारतत्वयोगात्मेवहिसंहि
हितसर्गसंरुधः तद्द्वर्धामात्रतत्तमुभयात्मकजग
दुदारमानत्वे तोशांतेनाप्युदितेशांतोदितमृतिर्क
रणेपरेकोले प्रतवच्छिन्नपदेस्फुलोसंविदमात्मसा
त्कुर्यात् शांतोदितात्मकं द्वयमप्युगपद्वहति शाक्ति
शाक्तिसतोः ६ स्यात्सामोन्यविशाखोतात्मनेद्वयोर्सं
यात्मतात् शाक्तिस्ततद्वदितोसहिंत्ठसातितोतहा
त् ॥ तस्याधारपकूले मध्यतयान्वश्चशाक्तयोगसंघात् ६२
प्रयस्थिशिहितोयेसिंशांतोदितयाशितोत्त्समन्वयेत
प्रायं विसर्गसमामनवच्छिदितेपदेस्फुरः ३ दतोधमि

३९

ते॰
ध॰
40

शेषवक्रान्त्याद्दंकेमघट्टसनेववह्निः रसेनेदेवीचक्रे
सिद्धिज्ञानापवर्गदंभवति ४४ शांताभ्यासेशांते
शिवेमितियदत्रदेवताचक्रम् स्पृन्दनिशानन्दमये
निहतिनिजधामनीवेच रणरणकरमामिजर
समरितवह्निर्भावचर्वणारसेन ग्रासरश्मिसमु
ज्ज्वलदन्तवक्रेयातिवक्रमथतदपि उच्छलतिपं
रवदितितिविधोन्वर्थोविसर्गोयं पतदिहसर्गोधा
मनिपारमर्शनतस्त्रिधैवमन्त्रवीर्यं तत्रांतोविद
भैमंत्रलनफलेसृते कोणत्रयात्मशास्त्रितनिमोदि
तमंगलकृहेकमले निमातविश्रुतेनालेषोडशार
लकमलसन्नलम् मध्यस्थानालग्नकितसोग
ध्रुवालसंधानक्रमाद्गौ मध्यस्वपूर्णाशशधरम
न्दरहितकरकेराचमघधात् चिदस्ताक्षणावीथ
कलाभमन्यन्ययक्रामरष्मिः इतिशशधरवासवपति
चित्रगमत्रुयामुद्रयागातिति स्पष्टाविक्रमसंतःक्र
वैश्वरवैश्रितिंलभते पतत्स्वेचरमुद्राविशेषोन्यं
स्वशक्तिशक्तिमतोःपानोपभोगलीलाहासादि
भुवोभवेद्विमर्शमयः श्वस्यक्रध्वनिगावस्फोटक्र
तिनादनादातैः प्रबुद्धिज्ञानाहतपरमार्थमैरवी
यैतत् गमनागमविश्रांतिशक्र्मीनयनेह्निलसमे
परके तत्रसीलनयोगेदेहान्तगोध्यचयामलेपके क्र
चमध्यदृश्यदेशोलाष्टातकंठगंधरस्यकेः तत्रक्र
घमध्यगमाकर्णितोभविगासमघेयत् निर्वातित
यैवैवंयोगविधानादभैरवः परमः ओतिधनिष्ठयस्व
मामाजीव्यामिहस्यंतपरमा ॥

एवं कर्मणि कर्मणि विद्धस्य जीवतो मुक्तिः ततः सर्वां
ल्लेमुकुः परकुलविज्ञानभाजनं गर्भः स्मृता स्मृमालयं
कुर्यादेकदंडे नलानिलो सूर्यं समरस्तीकृत्य रसेरस
मिवस्थिते तत्काशंकोनिरावासे नाहमस्मीति भाव।
यन् देहस्था देवताः पशुपता दोहगादिविगणो कर्णा
हिमुतत्तामादिचकस्य देवतागणं गृहीतारसदाय
रूपविचर्योसिद्धाति एवं शुभे सहरेव ह्यसितिस्वदेहस्थ
पातयत्तासमसमाहसेन ग्राकुंचण्हस्तहितपंचपश्च
त्मज्ञामिमो भ्योम वेशी भजेत इत्येषयामतयागः उ
कुयासिके यातेविश्वमपृष्ठोकसं विस्मात्तपणात्र
गत्यधूपादिसमर्पणेनोपाहतनं प्राणयागः विश्रा
मिशुद्धिस्तुसं वियागः शागेव निरूपितः एवमेतेभ्यो या
गेभ्यो मतसंस्कृता यदि तस्या विधानि विचिकित्सताय
विचितहृदयः शिष्यो भवति तदा तस्मै तयापदर्शन
पूर्वकं तिलाज्यहूति एवं कनिरूपितमेव पूर्वोक्तया
स्यातु संधानक्रमेणावलोकनयादीक्षाकुर्यात् पदो
हदीक्षादिकेनमितिकां नैतत्पूर्वं पवविधिः केवल
मेतयागप्रधानं तं यति शुक्लशरीरे समसमः कुलया
गः सर्वोत्तमः सोपि प्राप्य गमाहिमेन सहृदयकाः
सर्वं पूरयतीति शिवं वाहोरिमति देहिणश्रदेहगर्वे
मालिपाणतुडिगुरुकेनभरजोप्रणसंविधिदिसेंपिश
रोद्ध इसोपरक्रमकुलतद्भणिसोहाद इतितंत्रसारे
कुलयागप्रकाशनंनाम महाविंशमाह्निके उक्तामे
तानि यागरूपाणि सपरिमर्शमावासिप्रायाणा यांगेह

नै॰
५८
५१

नानसिद्धश्रीनितसन्ना णपागोवस्यकरणीयउ
पदिश्यतेश्रसरसरद्वन्दवन्दितमभिमतवरवितर
णेनिरते दर्शनमात्रापह्नोप्रणतजनगणपतिं व
न्दे वरवीरयोगिनीगणसिद्धावलिपूजिताङ्घ्रियुग
श्रपहस्तवितपजनार्तिवद्धकमपानाश्रयं वन्दे २
यद्दलवशेनविश्वंभक्तानोशिवमयपरं भाति
तमहमवधानरूपंसङ्कुहमम तेसदावन्दे ३ ग्रा
ह्यीयविषयभोगेगेन्द्रियदेवः सदाहृदंभोजे अ
भिपूजयंतियंतेचिन्मयमानन्दभैरवंवन्दे ४ उ
दयावभासचर्वणलीलाविश्वस्ययाकरोत्यनि
शं आनन्दभैरवीं तां विमर्शरूपामहं वन्दे ५ अर्चय
न्तिभैरवं यानिश्चयकुसुमैः सुरेशपरस्था प्रण
मामि बुद्धिरूपां ब्रह्माणीतामहंसततं अमलस
लमितमायिप्रकाशमर्कादिवस्तुदंपतितः सम
वाप्नुवन्सरणाद्भिः संशयिनामियोमहेशिक
दा यद्दशपर्वणोविरहितमनाहतेहतमिवस्तु
दैवबद्भ नदीयविमृश्नाविलयविद्यादिरहक
दाभावपमिह करणमपिकासकल्पनाविरहि
तमखिलेशशीलचितकृतम् ॐ आसनिराचारय
वोपधुर्याधारोमयो घटपटशाकटादिकमपिहे
योपादेयविरहितेवस्तु निरवधिवोधवदाल्पय
गासासौनवस्तुनिर्णयति नित्यप्रमुदितममलं
स्वपतिवहमप्रहमजहदपि चैतन्यमाण्भगवते
भवाममदंकदामहोवृष्णः नागमभैर्विभिन्ना
हुटतिकत्यामर्वसाधारणमनात्मेसापास्ताना

न्स्फुटतरविरहाद्भूत्यरूपात्मतुसे तर्पणुद्धिको
पात्विमलविततिशुतानेवतयोदसीनेभावाशुक्लास
येयोसस्करनगरवतेशिवेसंप्रपाप्तः प्रेमयाम
विरूढविगलितकलनेमग्रमेतत्र्ययावताल्लेका
ल्लैवविश्वंविगतनियतिभिःशाक्तिभिःसाभिरेकः
मेजातोभिद्दिद्राभिद्दिरदितमपिपार्थ्यपदेशोत्तुग
छेदक्षिप्राछोछ्लतापकृत्तिविद्धुस्फारोमेयवोभा
त्समोवः रत्यंघरवक्रमसंघटायेसमस्तयाप्रमय
भिन्नमाण्य श्रीशंभुनाथाक्तकृपारसेनसयप्रसन्ना
दनेपस्यकृत्याकाश्मीरिकोभिनवगुप्तपादाभिधानः
श्रीतंत्रसारमकरोटजनाकमेसा यतेनसर्वजनप
घशिवेप्रयातलोकेनरप्रसरशोभवतंत्रसारम् ॥
समामिदंश्रीतंत्रसाराख्यशास्त्रम् कृतिस्तत्रभ
वत्यमहाशिवनाथश्रीमदभिनवगुप्तपादानां श्री
मदभिनवगुप्तस्यपरंमसयाश्विसंस्कुरणात् यहा
स्वदीपभासाकस्यानिरस्तेनमोहतमः हिमगिरित
नयाकांतेशाशीयरकलिकोमेसतम् क्षितितलपतने
कर्तारंप्रणमतवरदंदेवमितिशिवसोम् ॥ नया
चपरात्रिंशकाविवृतौशतेकोनविंशतिपरिमिता।
याम् पश्यातिर्मनिखिलवैषयिकावबोधसूत्रीपरो
नरवरनिखिलात्मकतते तस्याप्रलीनवपुषःपर
शाक्तिभासितलानिर्वैदेतकिमभाववशोपक्रमा ।
शारीरप्राणादौपरपनसाधासारपटलीमनालोक्य
त्वमिंदृशातिदृढवयोतालिमसमास प्राविष्टभेदेन

न० निखिलजगतीमूर्तिसरस्वापरादेवीहंनयविलमप्र
५२ सर्णोविभूरिव मायीयकामिमतमूलमशांतताव
दत्ताननामममलमाणवमेवभद्रः वीमेतदेवभव।
नीर्णितवेः परस्मिन्नेविमिथानदृष्टमोदृष्टलेलले
न ९॥ ॥ ॐनमोगुरवेविशावायेनमः ॐब्रह्मद
सरस्वन्दवन्दितमभिमतवरवितरणोनिरतम्
दर्शनशानाग्रस्कंधाणतंगुगणपतिंवन्दे १ वर
वीरयोगिनीगणसिद्धावलिपूजितांघ्रियुगम्
ग्रपस्तविनयिजनार्तिवटुकमपानभियंवन्दे २
यद्दीवलेनविश्वंरक्षातोशिवपथ्यभाति नमस्मव
धानरूपमद्भुतममलंसदावन्दे ३ प्रान्तोपविश्वप
भोगैगिरिन्द्रपदेयःमदाहदेभोजे प्रभिसृजयंतियं
विलसधमानन्दभैरवंवन्दे ४ उदयावभासवल
लीलेविश्वस्पथाकरोमनिशं श्रानन्दभैरवींतांविम
र्शरूपामहंवन्दे ५ प्रवयतिभैरवयातिस्रयकप्त
मेःस्वरेशपरस्या प्रणमामिश्रेद्दिरूपांश्वरलालीन
महंसततं ६ ऊर्ध्वतेभैरवपूमासनलदलस्याभि
मानक्रमभैर्या नित्यमदक्षंनिरूपावन्देनांशाकरी
ककाम् ७ विरपातिभैरवावीदविणदलगाविशे
षक्रमभैर्या नित्यमनःस्वरूपांकौमारीतामहंवन्दे ८
वेन्दनदलगाभैरवमर्वपतेशाक्रमभैर्या प्रण
मामिक्रातिरूपानित्यंतांवैमवींशक्तिम् ९ पश्चि
मदिग्दलसंस्थाहृदयहरैःमाशोक्रमभैर्यां नाथ
यतिभैरवंतांवह्यपथीनमामिवाराहीम् १०

वरतररूपविशेषैर्मारुतदिग्दलनिषण्णदेहाभा
पूजयति भैरवं तामिन्द्राणीं दक्षिणे वन्दे ॥ यत्र प
तिकिसलयनिलयायानितं विविधषरस्पृहाभैः
पूजयति भैरवं तां जिह्वाभिख्यां नमामि वामुद्रे २
र्शदलस्थाभैरवमर्चयते परिमलैर्विविचित्रैर्या प्रण
मामि सर्वदा तां घ्राणाभिख्यां महालक्ष्मीं ३ षट्त्रिं
नेत्रपूज्यं षट्त्रिंशतत्त्वसंवलिते श्रोत्राभिख्यं सततं
तेजयति सिद्धिदं नौमि ४ संस्कारदनुभवसारस
चेतः सततसततसन्निहिते नौमि सदोदितमिर्थं
निजदेहगदेवताचक्रम् ५ ॥ इति श्रीमन्महा
माहेश्वराचार्यवर्याभिनवगुप्तपादविरचितदेहस्थ
देवताचक्रस्तोत्रं संपूर्णमिति शिवम् ॥ ॥ ॥ ॥

42

43

वेदांग